

Δ. Μαμαλοϊκας
Διευθ. 29ης
Μαΐου 2003

Ελληνικής Εταιρείας για την προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς

Συμβούλιο Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς

Προς , Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Κύπρου και
Έντιμο Υπουργό Παιδείας και Πολιτισμού κ Πεύκιο Γεωργιάδη

κοιν: κα Λίνα Μενδώνη, Γ. Γραμματέα Υπουργείου Πολιτισμού Ελλάδος
Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου
κ Miran Rechter, United Nations Protected Area. P.O.B. 21642, 1590, Nicosia
ICOMOS, Ελληνικό Τμήμα
ICOMOS, Τμήμα Κύπρου
Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ)
Επιστημονικό και Τεχνικό Επιμελητήριο Κύπρου (ΕΤΕΚ)
Διαχειριστική Επιτροπή Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα, Ριζοκάρπασο Καρπασίας

Έχοντας υπόψη πληροφορίες και δημοσιεύματα στον Κυπριακό τύπο σε σχέση με τα υπό εξέλιξη έργα στην Ιερά Μονή Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας, εκφράζουμε ανησυχία και προβληματισμό για τις προτεινόμενες επεμβάσεις.

Το συγκρότημα της Μονής αποτελεί ένα ενιαίο και «συμπαγές» αρχιτεκτονικό σύνολο το οποίο περιλαμβάνει το δίκλιτο ναό της Περιόδου της Φραγκοκρατίας και (λίγο ψηλότερα στα δυτικά) το νεώτερο συγκρότημα που περιλαμβάνει, το ναό (1867), τα προσκτίσματα του (τοξοστοιχία στα νότια του, σειρά κελιών - δωματίων και χαγιάτι στη β' στάθμη, Νάρθηκα/Βαπτιστήριο στα δυτικά του ναού και Γυναικωνίτη στη β' στάθμη, Βοηθητικά δωμάτια και διαβατικό δυτικότερα και πάνω από αυτά νεοκλασικής αρχιτεκτονικής κτίριο (1914) που στεγάζει το συνοδικό και δωμάτια διαμονής).

Τα κτίσματα ανήκουν στην περίοδο από το 1867 (εγκαίνιο ναού) όταν έγινε και η ανασύσταση της Μονής και κτίστηκαν σταδιακά μέχρι και τη δεκαετία του 1930. Όλα τα κτίρια έχουν τοίχους από λιθοδομή, σε διάφορα σημεία των οποίων μάλιστα υπάρχουν εντοιχισμένα αρχιτεκτονικά μέλη σε δεύτερη χρήση, όπως στον νότιο τοίχο των κελιών καθώς και στους κίονες που υποστηρίζουν τμήμα της νότιας πλευράς. Αργότερα (c.1960) στην ανατολική πλευρά του ναού έγιναν κατασκευές από οπλισμένο σκυρόδεμα (σε δύο επίπεδα).

Το συγκρότημα αποτελεί αρχιτεκτονικό σύνολο μεγάλης ιστορικής, λατρευτικής, καλλιτεχνικής και περιβαλλοντικής αξίας. Οποιαδήποτε εργασία κατεδάφισης τμήματός του θα το αλλοίωνε ανεπανόρθωτα και θα κατέστρεφε τις παραπάνω αξίες. Εξ άλλου, καθώς πρόκειται για ενιαίο λειτουργικά αρχιτεκτονικό σύνολο, οποιαδήποτε δραστική αλλαγή θα καταργούσε την ενότητα και τη λειτουργικότητά του.

Επί πλέον φαίνεται ότι η κατάσταση διατήρησης του, παρά τη μακρά περίοδο χωρίς συντήρηση, δεν δικαιολογεί δραστικές επεμβάσεις του είδους αυτού, ιδιαίτερα δε στις λιθόκτιστες κατασκευές. Ουσιαστικά τα σοβαρότερα προβλήματα εστιάζονται στις πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος και σε ορισμένα άλλα σιδηρά στοιχεία που έχουν οξειδωθεί από τη θάλασσα. Τόσο στο ναό όσο και στα υπόλοιπα κτίρια δεν παρατηρούνται σοβαρές ρηγματώσεις ή άλλα προβλήματα που να δικαιολογούν καθαιρέσεις.

Το κτιριακό συγκρότημα επιβάλλεται να διατηρηθεί ως έχει με σεβασμό σε όλες τις ιστορικές και αξιόλογες φάσεις του και να συντηρηθεί με τον ορθό τρόπο ώστε να αναδειχθεί η αξία του. Η προστασία δεν πρέπει να αφορά μόνο το κτιριακό σύνολο αλλά και το άμεσο περιβάλλον του με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (βραχώδες πέτρωμα, κλπ), στο οποίο πρέπει να γίνουν μόνον εξαιρετικά απαραίτητες επεμβάσεις και αυτές με τον δέοντα σεβασμό.

Τηλ και φαχ για επικοινωνία

Ιερά Σύνοδος της Εκκλησίας της Κύπρου
22431911 φαξ

00357-

Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού Κύπρου
Γενική Γραμματέα Υπουργείου Πολιτισμού Ελλάδος
Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου
κ Miran Rechter, United Nations Protected Area.

00357-22426349 φαξ

00357-22303148 φαξ
P.O.B. 21642, 1590,

Nicosia

ICOMOS,
ICOMOS, Τμήμα Κύπρου
22516447

Ελληνικό

Τ.Θ. 26909 – Τ.Κ. 1684, Λευκωσία,

Τμήμα
00357-
φαξ

Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδος (ΤΕΕ)

Επιστημονικό και Τεχνικό Επιμελητήριο Κύπρου (ΕΤΕΚ)

00357-

22730373 φαξ

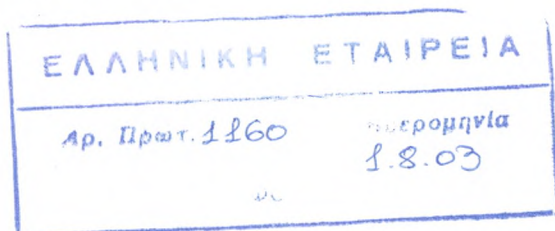
Διαχειριστική Επιτροπή Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα, Ριζοκάρπασο 00357-

22516447 φαξ

Αρ. Φακ. 64/91
Αρ. Τηλ. 22865804
Αρ. Φακ. 22303148

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΣΥΓΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

25 Ιουλίου, 2003

Πρόεδρο
Ελληνικής Εταιρείας
για την Προστασία του Περιβάλλοντος
και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς
Τριπόδων 28
Αθήνα 10558
Ελλάδα

Αγαπητέ κύριε Καρρά,

ΘΕΜΑ: ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΠΑΣΙΑΣ

Αναφέρομαι στην επιστολή σας με Αρ. Πρωτ.: 1112/Ε.Ε., ημερ. 16 Ιουλίου 2003, σχετικά με το πιο πάνω θέμα και επιθυμώ να σας πληροφορήσω ότι το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου έχει ήδη εκφράσει την πρόθεσή του για κήρυξη της Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας και έχει κάνει τα αναγκαία διαβήματα προς αυτό το σκοπό. Το θέμα της κήρυξης της εν λόγω Μονής σε Αρχαίο Μνημείο παραπέμφθηκε στο Γενικό Εισαγγελέα της Κυπριακής Δημοκρατίας για γνωμάτευση και επί του παρόντος αναμένεται αυτή η γνωμάτευση.

Με εκτίμηση,

(Σ. Χατζησάββας)
Διευθυντής
Τμήματος Αρχαιοτήτων

ΜΣΙ/ΝΝ

Subject: (no subject)

Date: Mon, 14 Jul 2003 12:10:51 +0300

From: Costa & Lydia Carras <colycarr@otenet.gr>

To: Alvaro de Soto <desoto@un.org>

Dear Alvaro,

First of all my greetings and wishes for a restful and extended summer vacation. At least you should have no agonies over taking time off this summer since any move before the Turkish Cypriot Assembly elections would certainly be counterproductive. After that I think there is a good chance things may move very fast.

My reason for sending you this summer message has nothing at all to do with the Cyprus problem itself however, but rather with the conservation problem within Cyprus we have discussed on a number of occasions, and on which the "hats" I wear are that of the Chairman of the Hellenic Society for the Protection of the Environment and the Cultural Heritage, and, even more so, as the senior Vice Chairman of Europa Nostra, the federation of European conservation organizations, with a particular responsibility for Cyprus, Greece and Turkey.

Up to now we have not had any report from experienced Greek conservation architects regarding Apostolos Andreas. Now there has been a visit by three such, including the two, Petros Koufopoulos and Stavros Mamaloukos, whom I consider the most outstanding of their generation in Greece, both with conservation studies at the prestigious postgraduate institute of the University of York in Britain. Petros Koufopoulos is actively involved in restoration work both on the Acropolis and at the Monastery of Sinai; both he and Stavros Mamaloukos are engaged in several conservation projects in monasteries on Athos.

Their provisional conclusion which I received in Greek today you will find attached. It is of course based on a day's visit, which cannot represent a full study of the problem but they seem clear there is not so far any good argument from a conservative conservationist point of view for UNOPS to proceed even with the demolition of the cells on the upper story of the arcade on the south side of the nineteenth century church, let alone the arcade itself. Instead they raise serious concerns about the condition of the older fifteenth century church, and ask for further studies of all the buildings which Professor Croci did not have the benefit of when he made his initial recommendations..

The knowledge and experience of Petros Koufopoulos and Stavros Mamaloukos are such that of itself this should lead UNOPS to reconsider. Let me add two practical points however. I am myself now bound to set forward the procedure for Europa Nostra to take a position against proceeding at once with the proposal as it now stands. It appears to be all too drastic, inspired by a dynamic approach to conservation issues, which is now far less popular amongst experts in this field than it once used to be.

Second, although the Bishop of Paphos as locum tenens, and probably a majority of the Holy Synod of the Church of Cyprus, are in favour of proceeding with the UNOPS proposal, backed by the Philippou Partnership who have certainly done work for the Church of Cyprus, it now appears that all three of the most likely candidates for election to the Archbishopric, namely the Bishops of Kykkou, Lemesos and Morphou, are opposed to proceeding without further study. As the Archbishop is elected by indirect popular vote, this suggests that public opinion among Greek Cypriots is now turning against the intervention in the Apostolos Andreas site in the form presently proposed.

The one consolation in the situation is that neither Ankara nor the Turkish Cypriots are involved!

Two separate matters - I have sent the Center for Democracy and

(no subject)

Reconciliation's book on history teaching in the Balkans to the lady who overseas EU project funding, and anticipate her news, which doubtless may delay because of the summer doldrums.

And, finally, I was asked to deliver a paper to mark Europa Nostra's 40th anniversary at the Council of Europe on "The Significance of the Culture Heritage in Europe Today". I am attaching it, because you may find it of general interest.

Best wishes.
Costa

 Apostolos Andreas Ekthesi autopsias.doc	Name: Apostolos Andreas Ekthesi autopsias.doc Type: WINWORD File (application/msword) Encoding: base64
---	---

 The Significance of the Cultural Heritage of Europe Today 20.06.03.doc	Name: The Signific the Cultural of Europe T 20.06.03.doc Type: WINWORD (application/ Encoding: base64
--	--

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τριπόδων 28 Αθήνα 105 58 Τηλ.: 210-322.5245, 210-322.6693 - Fax: 210-322.5240
e-mail: elet@ellinikietairia.gr - www.ellinikietairia.gr

Προς κύριο Γεώργιο Ιακώβου
Υπουργό Εξωτερικών
Υπουργείο Εξωτερικών
Λεωφ. Δημ. Σεβέρη
1447 Λευκωσία
Κύπρος

Αθήνα, 17 Ιουλίου 2003
Αρ. Πρωτ.: 4122 / Ε.Ε

Αγαπητέ κύριε Ιακώβου

Με μεγάλη προσοχή μελέτησα την έκθεση αυτοψίας που πραγματοποίησαν οι οι αρχιτέκτονες κ. Πέτρος Κουφόπουλος και κ. Σταύρος Μαμαλούκος και ο πολιτικός μηχανικός κ. Χρήστος Φουρνιώτης-Παυλάτος στην Ιερά Μονή Αγίου Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας Κύπρου προκειμένου να διαπιστωθούν η υπάρχουσα κατάσταση του μνημείου και οι επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για την προστασία και ανάδειξή του.

Τα αποτελέσματα της έκθεσής αυτής βεβαιώνουν ότι το μνημείο χρήζει στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων στο σύνολό του, σε καμιά όμως περίπτωση δεν πρέπει να εφαρμοσθούν οι βαριές στερεωτικές επεμβάσεις, οι ανακατασκευές, οι κατεδαφίσεις και οι αναπλάσεις που προτείνει η μελέτη του καθηγητή κ. Giorgio Croci, οι οποίες θα οδηγήσουν σε αλλοίωση της μορφής του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, ενός μνημείου με ιστορική, αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική αξία, σύμβολο της συλλογικής μνήμης.

Γνωρίζοντας την ευαισθησία και εμπειρία σας σε θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ για την προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εισηγείται στην Κυβέρνηση της Κυπριακής

Δημοκρατίας να προχωρήσει στην κήρυξη ως διατηρητέου του συγκροτήματος της Μονής έτσι ώστε να είναι σε θέση να την προστατέψει και να την αναδείξει με τον πρέποντα τρόπο.

Με εκτίμηση

Κώστας Καρράς

Κώστας Καρράς

Πρόεδρος Ε.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τριπλόδων 28 Αθήνα 105 58 Τηλ.: 210-322.5245, 210-322.6693 - Fax: 210-322.5240
e-mail: elet@ellinikietairia.gr - www.ellinikietairia.gr

Προς κύριο Σοφοκλή Χατζησάββα
Διευθυντή Τμήματος Αρχαιοτήτων
Μουσείου Ι
ΤΘ 22024
1516 Λευκωσία
Κύπρος

Αθήνα, 16 Ιουλίου 2003
Αρ. Πρωτ.: 442 / Ε.Ε

Αγαπητέ κύριε Χατζησάββα

Με μεγάλη προσοχή μελέτησα την έκθεση αυτοψίας που πραγματοποίησαν οι οι αρχιτέκτονες κ. Πέτρος Κουφόπουλος και κ. Σταύρος Μαμαλούκος και ο πολιτικός μηχανικός κ. Χρήστος Φουρνιώτης-Παυλάτος στην Ιερά Μονή Αγίου Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας Κύπρου προκειμένου να διαπιστωθούν η υπάρχουσα κατάσταση του μνημείου και οι επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για την προστασία και ανάδειξή του.

Τα αποτελέσματα της έκθεσής αυτής βεβαιώνουν ότι το μνημείο χρήζει στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων στο σύνολό του, σε καμιά όμως περίπτωση δεν πρέπει να εφαρμοσθούν οι βαριές στερεωτικές επεμβάσεις, οι ανακατασκευές, οι κατεδαφίσεις και οι αναπλάσεις που προτείνει η μελέτη του καθηγητή κ. Giorgio Croci, οι οποίες θα οδηγήσουν σε αλλοίωση της μορφής του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, ενός μνημείου με ιστορική, αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική αξία, σύμβολο της συλλογικής μνήμης.

Κατά τη γνώμη της ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ για την προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς το Τμήμα Αρχαιοτήτων Κύπρου

θα πρέπει να προχωρήσει στην κήρυξη ως διατηρητέου του συγκροτήματος της Μονής έτσι ώστε να είναι σε θέση να προστατέψει και να αναδείξει το μνημείο.

Με εκτίμηση

Κώστας Καρράς

Κώστας Καρράς

Πρόεδρος Ε.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τριπόδων 28 Αθήνα 105 58 Τηλ.: 210-322.5245, 210-322.6693 - Fax: 210-322.5240
e-mail: elet@ellinikietairia.gr - www.ellinikietairia.gr

Προς κύριο Πεύκιο Γεωργιάδη
Υπουργό Παιδείας
Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού
Κίμωνος και Θουκυδίδου
1434 Λευκωσία
Κύπρος

Αθήνα, 16 Ιουλίου 2003
Αρ. Πρωτ.: 1111 / Ε.Ε

Αγαπητέ κύριε Γεωργιάδη

Με μεγάλη προσοχή μελέτησα την έκθεση αυτοψίας που πραγματοποίησαν οι οι αρχιτέκτονες κ. Πέτρος Κουφόπουλος και κ. Σταύρος Μαμαλούκος και ο πολιτικός μηχανικός κ. Χρήστος Φουρνιώτης-Παυλάτος στην Ιερά Μονή Αγίου Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας Κύπρου προκειμένου να διαπιστωθούν η υπάρχουσα κατάσταση του μνημείου και οι επεμβάσεις που πρέπει να γίνουν για την προστασία και ανάδειξή του.

Τα αποτελέσματα της έκθεσής αυτής βεβαιώνουν ότι το μνημείο χρήζει στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων στο σύνολό του, σε καμιά όμως περίπτωση δεν πρέπει να εφαρμοσθούν οι βαριές στερεωτικές επεμβάσεις, οι ανακατασκευές, οι κατεδαφίσεις και οι αναπλάσεις που προτείνει η μελέτη του καθηγητή κ. Giorgio Croci, οι οποίες θα οδηγήσουν σε αλλοίωση της μορφής του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, ενός μνημείου με ιστορική, αρχιτεκτονική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική αξία, σύμβολο της συλλογικής μνήμης.

Γνωρίζοντας την ευαισθησία και εμπειρία σας σε θέματα της αρχιτεκτονικής και γενικότερα της πολιτιστικής κληρονομιάς η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ για την προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς εισηγείται στην Κυβέρνηση της Κυπριακής Δημοκρατίας να προχωρήσει στην κήρυξη ως

διατηρητέου του συγκροτήματος της Μονής έτσι ώστε να είναι σε θέση να την
προστατέψει και να την αναδείξει με τον πρέποντα τρόπο.

Με εκτίμηση

Κώστας Καρράς

Κώστας Καρράς

Πρόεδρος Ε.Ε.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ

ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Τριπόδων 28 Αθήνα 105 58 Τηλ.: 210-322.5245, 210-322.6693 - Fax: 210-322.5240

e-mail: elet@ellinikietairia.gr - www.ellinikietairia.gr

Αθήνα, 3 Νοεμβρίου 2003

Αρ. Πρωτ. :1436 / Ε.Ε.

Κύριο
Δημήτρη Χριστόφια
Πρόεδρο Βουλής
των Αντιπροσώπων της Κύπρου
1402 Λευκωσία
Κύπρος

Αξιότιμε Κύριε Πρόεδρε της Βουλής των Αντιπροσώπων,

Ως Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς και εκ μέρους όλων των μελών της, ιδιαίτερα των μελών του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς, το οποίο περιλαμβάνει αξιόλογα μέλη με γνώση και εμπειρία αρχιτεκτονικής αναστήλωσης, και που συζήτησε επανειλημμένα το καίριο θέμα των προτάσεων UNOPS για το προσκύνημα του Αποστόλου Ανδρέα στην Καρπασία, ενώνω τη φωνή μου με την ομόφωνη άποψη της EUROPA NOSTRA, ομοσπονδίας των οργανώσεων περιβάλλοντος ολόκληρης της Ευρώπης, κατά των προτάσεων στην σημερινή τους μορφή.

Ο καθηγητής της αρχιτεκτονικής κ. Πέτρος Κουφόπουλος, με μεταπτυχιακές σπουδές στην έγκυρη Σχολή Αναστήλωσης της Υόρκης στην Αγγλία και μεγάλη αναστηλωτική εμπειρία στα έργα Ακροπόλεως, το Μοναστήρι του Βατοπεδίου και το Μοναστήρι του Θεοβαδίστου Όρους στο Σινά, μαζί με τον κύριο Σταύρο Μαμαλούκο, επίσης μέλος του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και με παρόμοιες σπουδές στο Πανεπιστήμιο της Υόρκης, ειδικευμένο στην αναστήλωση εκκλησιαστικών μνημείων, μοναστηριών και προσκυνημάτων, επισκέφθηκαν μαζί την Μονή του Αποστόλου Ανδρέα και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι οι προτάσεις του Καθηγητού κ. Croci θα δημιουργήσουν διπλή ζημιά στο σημαντικότερο προσκύνημα του Αποστόλου Ανδρέα. Πρώτον, οι προτάσεις αυτές δεν αντιμετωπίζουν επαρκώς το υπαρκτό πρόβλημα της ανάγκης αναστήλωσης του αρχαιότερου ναού. Δεύτερον, εισηγούνται δραστικές επεμβάσεις στο νεώτερο μνημείο που δεν φαίνεται να δικαιολογούνται και σίγουρα δεν δικαιολογούνται χωρίς περαιτέρω εις βάθος μελέτη.

Προσθέτω στα συμπεράσματα των ειδικών των οποίων την αναφορά επισυνάπτω, ότι σε εποχή όπου πολλοί έχουν δώσει μάχη για τα μνημεία της Κύπρου που δεινοπάθησαν ως αποτέλεσμα της κατοχής, θα αποτελούσε τραγικό σφάλμα να εγκριθεί από την Βουλή των Αντιπροσώπων μια ακραία επέμβαση που θα αλλοίωνε ένα μνημείο το οποίο φύλαξαν υπό τις δυσκολότερες συνθήκες οι εγκλωβισμένοι κάτοικοι της Καρπασίας και μάλιστα σε μια περίοδο όπου ανοίγουν οι προοπτικές για μια πλήρη μελέτη του. Ως εκ τούτου παρακαλούμε την Βουλή των Αντιπροσώπων να μην εγκρίνει το παρόν σχέδιο και να ζητήσει την πληρέστερη εκείνη μελέτη η οποία θα αποτελέσει την μόνη ασφαλή βάση για μια υπεύθυνη αναστηλωτική πρόταση.

Μετά τιμής

Κώστας Καρράς

Κώστας Καρράς
Πρόεδρος

Πέτρος Κουφόπουλος,

Αρχιτέκτων, Επίκουρος Καθηγητής Αναστηλώσεων Πανεπιστημίου Πατρών

Σταύρος Μαμαλούκος

Δρ. Αρχιτέκτων-Αναστηλωτής, Βυζαντινολόγος,

Μέλος του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας

Χρήστος Φουρνιώτης - Παυλάτος

Πολιτικός Μηχανικός, Βοηθός Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου

ΕΚΘΕΣΗ ΑΥΤΟΨΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΠΑΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η ακόλουθη Έκθεση Αυτοψίας συντάχθηκε κατόπιν προσκλήσεως των υπογραφόμενων από τη Διαχειριστική Επιτροπή της Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας με αφορμή τις προτάσεις του καθηγητή κ. Giorgio Croci, που αφορούν στη συντήρηση και ανάπλαση του κτιριακού συγκροτήματος της Μονής, καθώς και τις αντικρουόμενες απόψεις που διατυπώθηκαν κατά καιρούς σχετικά με το θέμα από φορείς και ιδιώτες. Για τη σύνταξη της Εκθέσεως πραγματοποιήθηκε επίσκεψη αυτοψίας στην Ιερά Μονή στις 23 Ιουνίου 2003 και τέθηκαν υπ' όψιν των υπογραφόμενων αντίγραφα των μελετών της ομάδας του καθηγητή κ. G. Croci (Ιανουαρίου 2001, Ιουνίου 2002):

1. Technical Report
2. Structural Analysis by FEM modeling of the Church and Chapel
3. Monitoring System
4. Sonic Tests
5. Endoscopic Investigation
6. Mortar Penetration Tests
7. Laboratory Structural Tests and Laboratory Chemical Tests
8. Photographic Survey
9. Drawings (Sets: D, M, P & R)

Ζητήθηκε αρχιτεκτονική μελέτη και η ιστορική τεκμηρίωση, που κατά τα φαινόμενα δεν υπάρχουν. Ακόμη μας δόθηκαν από την Επιτροπή η έκθεση - γνωμοδότηση του ΕΤΕΚ, βιβλιογραφικά στοιχεία για την ιστορία της Μονής καθώς και δημοσιεύσεις στον ημερήσιο τύπο.

Ιστορικά στοιχεία -περιγραφή

Η Μονή του Αποστόλου Ανδρέα βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της χερσονήσου της Καρπασίας, σε μικρή απόσταση από το ομώνυμο ακρωτήριο. Είναι κτισμένη σε ομαλό πρανές, από ασβεστολιθικό ψαμμίτη, το οποίο προς ανατολάς καταλήγει απότομα στην ανώμαλη βραχώδη ακτή. Η ακτή χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μεγάλων τεμαχίων συνεκτικού βραχώδους εδάφους αποκολλημένων από το πρανές, καθώς και μεγάλων και μικρών βράχων, οι οποίοι έχουν προκύψει από παλαιές κατακρημνίσεις.

Το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όσο και ιδιότυπο. Αποτελείται από το σύνθετο κτίσμα-συγκρότημα των ναών του προσκυνηματος (τον παλαιό και το νεότερο ναό του Αγίου Αποστόλου Ανδρέου) με τα προσκτίσματά τους και μian ομάδα μεμονωμένων κτιρίων διατεταγμένων γύρω από μian ευρύχωρη πλατεία.

Το σύνθετο αυτό συγκρότημα είναι επίμηκες με γενικές διαστάσεις 61 X 27 μ., διατεταγμένο στον άξονα ανατολής – δύσης. Στο ανατολικό του άκρο βρίσκεται, σε στάθμη λίγο ψηλότερη

από εκείνη της βραχύδους παραλίας, ο παλαιός ναός του Αγίου Ανδρέα. Ο ναός αυτός, κτίσμα της περιόδου της Φραγκοκρατίας 15^{ος} (;) αι. είναι μικρών διαστάσεων, δίκλιτος και καλύπτεται με σταυροθόλια. Ο ναός και η μικρή αυλή που είναι διαμορφωμένη στη νότια πλευρά του, περιβάλλονται από ψηλό μανδρότοιχο, για την προστασία τους από τα κύματα της θάλασσας. Στην ανατολική πλευρά του μανδρότοιχου, χαμηλά, στη στάθμη της παραλίας, βρίσκεται το αγίασμα. Η νεότερη κρήνη της συνδέεται με σύστημα υπογείων αγωγών και δεξαμενών που είναι διαμορφωμένα κάτω από το δάπεδο του παλαιού ναού.

Ψηλότερα και δυτικά του παλαιού υψώνεται ο νεότερος ναός, κτίσμα του 1867. Πρόκειται για ένα μεγάλων διαστάσεων μονόχωρο δομικό ναό ο οποίος καλύπτεται με ευρύ οξυκόρυφο θόλο. Ο ναός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της κυπριακής ναοδομίας του προχωρημένου 19^{ου} αιώνα, τα κτίρια της οποίας χαρακτηρίζονται από έναν εκλεκτικισμό, καθώς συναντώνται σε αυτά, παράλληλα με τις μορφές που προέρχονται από την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφές νεογοθτικές, νέο-αναγεννησιακές και νεοκλασικές. Στο δυτικό άκρο του ναού υπάρχει διώροφος χώρος, η κατώτερη στάθμη του οποίου χρησιμεύει ως βαπτιστήριο.

Κατά μήκος της νότιας πλευράς του ναού εκτείνεται φαρδιά στοά με πέντε τόξα. Στοά με μορφή διαβατικού υπάρχει και κατά μήκος της δυτικής πλευράς του ναού. Είναι σαφές ότι υπήρχε πρόθεση να κατασκευασθεί στοά και κατά μήκος της βόρειας πλευράς του ναού, το έργο, όμως, αυτό δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Η οικοδόμηση στοών περιμετρικά του ναού ήταν πιθανότατα μέρος του αρχικού οικοδομικού προγράμματος, όπως συχνά συμβαίνει σε εκκλησίες της εποχής.

Στα ανατολικά του ναού υπάρχει μια ακόμη στοά με μορφή διαβατικού, επάνω από την οποία υπάρχουν εγκαταλελειμμένοι σήμερα χρηστικοί χώροι. Το πρόσκτισμα αυτό, κύριος σκοπός της κατασκευής του οποίου ήταν η προστασία του ναού από τη θάλασσα, οικοδομήθηκε πιθανώς στις αρχές του 20^{ού} αιώνα, ενσωματώνοντας στο ανατολικό του τοίχο έναν παλαιότερο ψηλό μανδρότοιχο. Στη δεκαετία του 1960 οι παραδοσιακές ξύλινες κατασκευές του πατώματος και του δωματός του αντικαταστάθηκαν με πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος.

Στα δυτικά του ναού, σε στάθμη σημαντικά ψηλότερη από το δάπεδό του, κτίσθηκε το 1914 ένα ισόγειο κτίριο, σχήματος σε κάτοψη επιμήκους ορθογωνίου, με στοά κατά μήκος της δυτικής του όψεως. Στο κτίριο αυτό, η αρχιτεκτονική του οποίου χαρακτηρίζεται από στοιχεία της τοπικής παραδόσεως και του κλασικισμού, στεγαζόταν το συνοδικό και οι επίσημοι χώροι φιλοξενίας της Μονής.

Πιθανώς ταυτόχρονα, επάνω από τη νότια στοά του ναού οικοδομήθηκε μια σειρά κελιών, η προσπέλαση των οποίων εξασφαλιζόταν μέσω εξώστη διαμορφωμένου σε πρόβολο, κατά μήκος της νότιας όψεώς τους. Πρόκειται για κτίριο ελαφριάς κατασκευής με τοίχους από οπτοπλινθοδομή και ξύλινη στέγη με επικάλυψη γαλλικά κεραμίδια. Για την οικοδόμησή του έγιναν ορισμένες επεμβάσεις στην παλαιότερη υποκείμενη στοά, και συγκεκριμένα η κατασκευή μιας σειράς νέων τόξων εσωτερικά και σε επαφή με τα παλαιά και η ανακατασκευή του δώματος με τη χρήση μεγάλων διαστάσεων σιδηρών δοκών διατομής διπλού Ταυ, οι οποίες προεξέχουν ως πρόβολοι προς νότο και φέρονται από τα βόρεια από τον τοίχο του ναού και από τα νότια από την τοξοστοιχία και μια σειρά κτιστών κιόνων που κατασκευάστηκαν επί τούτω.

Τέλος το 1930 οικοδομήθηκε επάνω στη νοτιοανατολική γωνία του ναού το κωδωνοστάσιο της Μονής. Την ίδια περίπου εποχή οικοδομήθηκε στα βορειοδυτικά του κτιρίου του Συνοδικού, με σχέδια του αρχιτέκτονα Θ. Φωτιάδη, ένα απλοποιημένης νέο-αναγεννησιακής μορφολογίας ισόγειο κτίσμα με στοές κατά μήκος της νότιας, ανατολικής και δυτικής πλευράς του, το οποίο περιλαμβάνει δωμάτια φιλοξενίας. Στο μέσον του δυτικού προαυλίου της Μονής την ίδια ίσως εποχή κατασκευάστηκε οκταγωνική σε κάτοψη κρήνη.

Στη δεκαετία του 1960 κτίσθηκαν στη δυτική και βόρεια πλευρά του δυτικού προαυλίου της Μονής, στα δυτικά του κτιρίου του Θ. Φωτιάδη, μια σειρά ισογείων κτιρίων ξενώνων με φέροντα οργανισμό από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Αξιολόγηση

Το κτηριακό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα διαθέτει ως σύνολο σημαντική ιστορική, καλλιτεχνική, περιβαλλοντική, αλλά και συμβολική αξία, πέρα από την τεράστια λατρευτική του αξία, ως ένα από τα μεγαλύτερα ιερά προσκυνήματα της Κύπρου. Οπωσδήποτε όμως η επί τρεις δεκαετίες κατοχή και απομόνωσή του, οδηγούν στην αναβάθμιση της αξίας του ως συμβόλου μνήμης της προ του 1974 κατάστασης

Η ιστορική και καλλιτεχνική αξία του συγκροτήματος προκύπτει από το γεγονός ότι αυτό αποτελεί σύνολο κτιρίων με αναμφισβήτητα μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική αξία, όπως ο παλαιός ναός. Υφίστανται όμως κτίρια που, αν και σχετικά νεότερα (του 19^{ου} αι.), παρουσιάζουν σημαντική καλλιτεχνική αξία που προκύπτει από τις υψηλές προθέσεις της κατασκευής τους, από την ποιότητα του εξοπλισμού τους (π.χ. ξυλόγλυπτο τέμπλο), αλλά και από το γεγονός ότι αποτελούν επώνυμα δημιουργήματα, όπως ο νεότερος ναός, το κωδωνοστάσιο και το κτίριο Φωτιάδη. Ακόμη και από πιο ταπεινά κτίρια και προσκτίσματα αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα κτισμάτων της εποχής τους, με κάποιες αξιώσεις, όπως το κτίριο του συνοδικού με τα παρακείμενα κελιά.

Ως αρχιτεκτονική σύνθεση, εξάλλου, το οικοδομικό συγκρότημα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον χάρη στην ιδιοτυπία του, καθώς αποτελεί σπάνιο παράδειγμα μοναστικού συγκροτήματος, όπου ο νεοκλασικός ναός συνδέεται και συντίθεται ως σύνολο με τα υπόλοιπα μοναστηριακά κτίσματα.

Ειδικά όσον αφορά τις νεότερες προσθήκες στο οικοδομικό συγκρότημα της Μονής δεν πρέπει να αγνοηθεί και η χρηστική τους αξία, η οποία απετέλεσε όπως φαίνεται και την αιτία δημιουργίας τους. Η προστασία από τη θάλασσα και τις καιρικές συνθήκες που παρέχουν στους προσκυνητές, αλλά και στον ίδιο τον κεντρικό μεγάλο ναό, η ανατολική και η νότια στοά είναι πολύ σημαντική.

Πρέπει ακόμη να σημειωθεί η περιβαλλοντική αξία του συγκροτήματος, που έγκειται στο γεγονός ότι αυτό, παρά τις διάφορες κατά καιρούς νεώτερες επεμβάσεις, διατηρεί την αυθεντική του σχέση με το έδαφος στο οποίο προσαρμόζεται με ομαλό και κλιμακούμενο τρόπο. Σε αυτό πρέπει να προστεθεί και η ενότητά του λόγω χρώματος και υφής των υλικών με το εντυπωσιακό φυσικό του περιβάλλον.

Τέλος το συγκρότημα της Μονής με τη μορφή με την οποία αυτό είναι γνωστό σε γενεές ολόκληρες Κυπρίων που έφθασαν από τα πέρατα του νησιού προσκυνητές, διέμειναν στα κελιά του και βαπτίσθηκαν στην κολυμβήθρα του Αποστόλου Ανδρέα τα τελευταία εβδομήντα και πλέον χρόνια, διαθέτει τη δυναμική αξία ενός συμβόλου, καθώς, εξ ορισμού, ένα μνημείο είναι πηγή της συλλογικής μνήμης.

Στον ισχυρισμό που διατυπώθηκε στον ημερήσιο τύπο, ότι δηλαδή το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής δεν είναι κηρυγμένο μνημείο και επομένως δεν έχει το προνόμιο του καθεστώτος προστασίας παρέχοντας σχετική ελευθερία για δραστικές επεμβάσεις, θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί η άποψη ότι για μνημεία της συμβολικής αξίας της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα η στενά νοούμενη αρχαιολογική και καλλιτεχνική αξία δεν αποτελούν το κύριο κριτήριο μιας επεμβάσεως, η οποία συνίσταται να είναι ιδιαίτερως συντηρητική. Ως ανάλογη περίπτωση κτιρίου με μικρή αρχαιολογική και καλλιτεχνική αλλά με μεγάλη συμβολική αξία θα μπορούσε

να αναφερθεί το σπίτι που γεννήθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' στη Παναγιά της Πάφου, το οποίο, φυσικά, κανείς δεν διανοείται να κατεδαφίσει.

Η σημερινή κατάσταση διατήρησης

Η κατάσταση διατήρησης του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, όπως προκύπτει από την αυτοψία αλλά και από τη Μελέτη του καθηγητή κ. Giorgio Croci, παρά τη μακρά περίοδο κατά την οποία παρέμεινε ουσιαστικά χωρίς συντήρηση, είναι μέτρια με τοπικά περιορισμένα σοβαρότερα προβλήματα. Αναφέρεται χαρακτηριστικά (κεφ.5, Technical Report, s.28) ότι δεν τίθεται άμεσος κίνδυνος για τη στατική επάρκεια των φερόντων στοιχείων. Εντοπίζονται τοπικές αστοχίες κυρίως ανθρωπίνων επισκευαστικών παρεμβάσεων. Ιδιαίτερο πρόβλημα παρουσιάζεται στην αψίδα του ιερού λόγω της κατασκευής του καμπαναριού και ενδεχομένως και των πλακών σκυροδέματος με πιθανά αίτια το φορτίο και τοπική αστοχία της θεμελίωσης.

Σοβαρά δομοστατικά προβλήματα αντιμετωπίζει ουσιαστικά μόνον ο παλαιός ναός και οι πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος της προσθήκης προς ανατολές του νεότερου ναού, ενώ το υπόλοιπο συγκρότημα αντιμετωπίζει κυρίως οικοδομικά προβλήματα εξ αιτίας της ελλείψεως συντηρήσεως. Εκτεταμένα αλλά όχι ιδιαίτερα σοβαρά είναι τα αισθητικά προβλήματα καθώς και τα προβλήματα αναδείξεως της ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας που αντιμετωπίζει το συγκρότημα. Τέλος, τοπικά περιορισμένα, είναι τα λειτουργικά προβλήματα.

Οι σκοποί της επεμβάσεως

Σκοποί οποιασδήποτε επεμβάσεως συντηρήσεως και αποκαταστάσεως του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα οφείλουν να είναι :

- α. Η αντιμετώπιση των δομικών και των οικοδομικών προβλημάτων των κτιρίων του συγκροτήματος, ώστε να σταματήσει η φθορά και να επανορθωθούν κατά το δυνατόν οι ζημιές που αυτά έχουν υποστεί.
- β. Η αισθητική αναβάθμιση του συνόλου με αποκατάσταση των αρχικών μορφών όπου είναι δυνατόν, η ανάδειξη της ιστορικής και αρχαιολογικής του αξίας και η βελτίωση της «αναγνωσιμότητας» της οικοδομικής του ιστορίας χωρίς ομογενοποιήσεις και καταστροφή ιστορικών τεκμηρίων.
- γ. Η αντιμετώπιση των λειτουργικών αναγκών του συγκροτήματος με αναδιοργάνωση των παλαιών κτιρίων και, ακόμη, με την προσθήκη νέων, αν αυτό απαιτηθεί, προκειμένου το συγκρότημα να καλύπτει τις ανάγκες του προσκυνήματος.

Αρχές της επεμβάσεως

Για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών στα πλαίσια των κανόνων της συντηρήσεως και αποκαταστάσεως των μνημείων οι προτεινόμενες επεμβάσεις πρέπει να βασίζονται στις διεθνώς αποδεκτές αρχές για την προστασία των μνημείων (χάρτης των Αθηνών – 1931, χάρτης Βενετίας- 1964, Σύμβαση της Γρανάδας -1985, κ.λπ.), σε συνδυασμό με τις ειδικές συνθήκες και τα δεδομένα του συγκεκριμένου μνημειακού συνόλου. Οι βασικότερες από τις αρχές αυτές οφείλουν να είναι :

- α. Η διατήρηση της αυθεντικότητας του μνημειακού συνόλου μέσω της διατήρησης κατά το δυνατόν περισσότερων από τα αυθεντικά αρχιτεκτονικά του στοιχεία.
- β. Ο σεβασμός όλων των ιστορικών φάσεων του μνημειακού συνόλου. Όσον αφορά τις προσθήκες στο νεότερο ναό οφείλει, βεβαίως, να επισημάνει κανείς ότι είναι εκ πρώτης όψεως κατανοητή η διαφαινόμενη στη Μελέτη επιθυμία να απαλλαγεί ο ναός από τις προσθήκες του, αφού η θέα των κελιών και της στοάς κερδίζει την πρώτη εντύπωση εις βάρος

του ναού που αποκρύπτεται από αυτά. Όμως, το γεγονός αυτό δεν αποτελεί από μόνο του λόγο για μια τόσο μεγάλης εκτάσεως καταστροφή. Οι διεθνώς αποδεκτές αρχές για την προστασία των μνημείων έχουν εγκαταλείψει εδώ και δεκαετίες την αντίληψη της «κάθαρσης» από μεταγενέστερες προσθήκες και της επιδίωξης καθαρότητας των μορφών (purism) εις βάρος της ιστορικότητας ενός συνόλου. Μια τέτοια ενέργεια μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο κατ' εξαίρεση, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας μεταξύ του μνημείου και των προσθηκών του, πράγμα που δεν συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση όπου ο ναός και προσθήκες απέχουν χρονικά μόλις λίγες δεκαετίες.

γ. Η χρήση, όπου είναι δυνατόν, παραδοσιακών υλικών και τρόπων δομής, με τις απαραίτητες τεχνικές βελτιώσεις, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Σε περιπτώσεις που τα παραδοσιακά υλικά και οι τρόποι δομής κρίνονται ανεπαρκείς ή ακατάλληλοι είναι δυνατόν αυτά να αντικατασταθούν από αντίστοιχα σύγχρονα, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά θα είναι δοκιμασμένα.

δ. Η κατά το δυνατόν αποφυγή δραστικών μη αναστρέψιμων επεμβάσεων, με παράλληλο σεβασμό στην ιστορία της τεχνολογίας που καταγράφεται μέσα από τη ποικιλία των οικοδομικών συστημάτων που εντοπίζονται στις διάφορες φάσεις του μνημείου.

ε. Η διάκριση από τα αυθεντικά μέρη του μνημειακού συνόλου των τυχόν αναγκαίων σύγχρονων προσθηκών στα κτήρια ή τα επιμέρους οικοδομικά στοιχεία τους, που κρίνονται απαραίτητες για πρακτικούς ή άλλους λόγους,

Γενική παρουσίαση των προτάσεών μας.

Εξ αρχής σημειώνεται ότι, καθώς η παρούσα Έκθεση δεν προσπαθεί να επιλύσει τα ζητήματα, τα οποία αποτελούν αντικείμενο μιας πλήρους και συστηματικής μελέτης, οι παρακάτω προτάσεις αποτελούν γενικές κατευθύνσεις και υποδείξεις. Για την επίτευξη των σκοπών της επεμβάσεως, με βάση τις σχετικές αρχές, όπως αυτές τέθηκαν στα προηγούμενα, προτείνονται τα εξής :

α. Η συντήρηση και διατήρηση της γενικής μορφής των επί μέρους κτιρίων του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής, όπως αυτά έφθασαν ως τις μέρες μας με εξαίρεση την προσθήκη προς ανατολάς του ναού που προτείνεται να αποκατασταθεί στην προ των νεοτερικών επεμβάσεων με σκυρόδεμα μορφή της και, ενδεχομένως, τη βόρεια στοά, της οποίας μπορεί να συζητηθεί η κατασκευή εκ βάθρων, όπως αυτή προβλεπόταν από το αρχικό οικοδομικό πρόγραμμα.

β. Η συντήρηση και αποκατάσταση ή, κατ' εξαίρεση, η ανακατασκευή των ευπαθέστερων αρχιτεκτονικών στοιχείων των κτιρίων που έχουν αλλοιωθεί ή που έχουν καταστραφεί από φυσικά αίτια ή από νεοτερικές επεμβάσεις.

γ. Τοπικές επεμβάσεις στη διαρρύθμιση του εσωτερικού των κτηρίων για την αντιμετώπιση κυρίως λειτουργικών αναγκών αλλά και για λόγους αποκαταστάσεως της αρχικής τυπολογίας, όπως στη περίπτωση του κτηρίου του Συνοδικού.

δ. Αποκατάσταση των βλαβών που έχουν προκληθεί από άστοχες επεμβάσεις και η βελτίωση της παραμένουσας αντοχής των φερόντων στοιχείων στην αρχική τους κατάσταση, και όχι βέβαια σύμφωνα με τους ισχύοντες σήμερα κανονισμούς και κώδικες.

Συγκεκριμένα προτείνονται οι εξής εργασίες κατά περιοχή του οικοδομικού συγκροτήματος :

Παλαιός ναός:

Ο παλαιός ναός, όπως προκύπτει από την έρευνα και τις αναλύσεις της Μελέτης Croci αλλά και από την αυτοψία, παρουσιάζει ιδιαίτερα στην περιοχή της αψίδας εδαφοτεχνικά και δομοστατικά προβλήματα, τα οποία χρειάζονται άμεση αντιμετώπιση. Βεβαίως, δεδομένης της μεγάλης αρχαιολογικής αξίας του μνημείου, πριν από την οποιαδήποτε επέμβαση απαιτείται συστηματικότερη τεκμηρίωση (τόσο αρχιτεκτονική όσο και στατική) και αναλυτικότερα σχέδια προτάσεων. Οι κύριες εκτιμώμενες επεμβάσεις είναι η στερέωση του θεμελίου του ανατολικού

τοίχου, το οποίο έχει υποχωρήσει προκαλώντας σειρά ρηγμάτων λόγω διαφορεικής καθιζήσεως, η στερέωση των τοίχων και των θόλων με κατάλληλα υδραυλικά ενέματα με βάση τον ασβέστη, η αποκατάσταση των όψεων, η ενίσχυση των θόλων και η στεγάνωση των δωματίων, καθώς και η αντιμετώπιση των προβλημάτων επιμέρους οικοδομικών στοιχείων, όπως το δάπεδο και τα κουφώματα. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί σε στοιχεία του μνημείου που παρουσιάζουν μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική αξία, όπως τα επιχρίσματα που φέρουν παλαιότατα, όπως φαίνεται, graffiti.

Ένα διακριτικό μικρό λιμενικό έργο, πέραν των βράχων που τοποθετήθηκαν πρόσφατα και που να μην προσβάλλει το φυσικό περιβάλλον θα παρείχε πρόσθετη προστασία στην ήδη ταλαιπωρημένη ανατολική πλευρά του μεσαιωνικού ναυδρίου.

Νεότερος ναός:

Ο νεότερος ναός δεν παρουσιάζει σημαντικά στατικά προβλήματα. Οι συνήθεις μικρορωγμές που καταγράφηκαν και μετρήθηκαν δεν εμπνέουν ανησυχία και είναι τοπικού χαρακτήρα. Επομένως δεν φαίνεται να υπάρχουν δομοστατικά προβλήματα που να επιβάλλουν βαριές επεμβάσεις, όπως είναι οι προτεινόμενες στη Μελέτη εκτεταμένες καθαίρεσεις και σύνθετες ενισχύσεις. Από το κεφ. 6 της Μελέτης του καθηγητή Croci, προκύπτει ότι η υπόθεση με την οποία εργάστηκε είναι η αφαίρεση όλων των προσθηκών. Στη συνέχεια στη § 6.2 διατυπώνεται η σκέψη ότι για «ιστορικούς και αρχιτεκτονικούς λόγους» (historical and architectural reasons) πρέπει να διατηρηθεί ο τοίχος στην ανατολική πλευρά του ναού (ως ελεύθερα ιστάμενος μετά τις κατεδαφίσεις), και αν υπάρξει ανάγκη στο μέλλον, να επανασυνδεθεί πάλι με το ναό αποκτώντας έτσι μεγαλύτερη ευστάθεια.

Όπως φαίνεται παραπάνω, αλλά και σε άλλα σημεία της μελέτης, κατά τη γνώμη μας εντοπίζονται κάποιες αντιφάσεις και λανθασμένες επιλογές, που οφείλονται κυρίως στην απουσία καλά τεκμηριωμένης αρχιτεκτονικής μελέτης αποκαταστάσεως του μνημείου, στην οποία θα αναφέρονταν η εξαίρετη κατά τα άλλα στατική ανάλυση του καθηγητή.

Εξαίρεση ίσως αποτελεί το πρόβλημα που παρουσιάζεται στην αψίδα του ιερού, με πιθανά αίτια το φορτίο και κάποια τοπική αστοχία της θεμελίωσης της αψίδας, λόγω της μεταγενέστερης προσθήκης του καμπαναριού. Τα συμπεράσματα για την ενίσχυση και αποκατάσταση των φερόντων στοιχείων του ναού αναφέρονται στο κεφ. 7, όπου γίνεται αναφορά και στις απαραίτητες εργασίες ενίσχυσης της αψίδας και της θεμελίωσής της, καθώς και του πύργου του κωδωνοστασίου. Αυτά κατά τη γνώμη μας μπορούν να γίνουν και με πολύ πιο ήπια μέσα.

Τέλος είναι χαρακτηριστικό ότι και ο ίδιος ο καθηγητής G. Croci ζητάει στο κεφ. 8 να συμπληρωθούν οι προκαταρκτικές μελέτες με εδαφοτεχνική έρευνα, εδαφικές τομές για τη διαπίστωση των συνθηκών θεμελίωσης, περαιτέρω έρευνα και αποτύπωση των δωματίων κάτω από το επίπεδο του δαπέδου του ιερού και εκτέλεση επιπλέον πυρηνοληψιών επιχρισμάτων. Επομένως η μελέτη του δεν πρέπει να θεωρείται ώριμη για εφαρμογή.

Η έλλειψη αρχιτεκτονικής μελέτης έχει ως αποτέλεσμα να μην υπάρχουν προτάσεις σχετικά με όλα τα άλλα ζητήματα συντηρήσεως του ναού και την αντιμετώπιση των οικοδομικών προβλημάτων του, που σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται με τις υγρασίες από τη στέγη και το έδαφος.

Νότια Στοά

Η Νότια Στοά είναι από τις περιοχές που δεν παρουσιάζουν πρακτικά κανένα στατικό πρόβλημα, διότι είναι πολύ καλά κατασκευασμένη από λαξευτούς δόμους και θολίτες. Για το λόγο αυτό δεν αντιλαμβανόμαστε την αιτία για την πρόταση κατεδάφισής της. Στη περιοχή της στοάς εντοπίζονται κυρίως οικοδομικά προβλήματα σε σχέση με τις οξειδωμένες σιδηροδοκούς, τη συντήρηση της επιφάνειας της πέτρας, τα κονιάματα, τα δάπεδα κλπ, τα οποία μπορούν να αντιμετωπιστούν εύκολα με δοκιμασμένες τεχνικές.

Κτήριο Συνοδικού και Κελιά

Το δυτικό πρόσκτισμα του 1914 έχει τα σοβαρότερα προβλήματα συντηρήσεως. Είναι λοιπόν απαραίτητο να επισκευαστεί άμεσα η δυτική πρόσοψη από λαξευτούς λίθους και ιδιαίτερα τα δύο άκρα, όπου έχουν αστοχήσει τα αντίστοιχα τόξα. Ακόμη προτείνεται να αποκατασταθούν οι στέγες στην αρχική τους μορφή με επικάλυψη κεραμίδια γαλλικού τύπου, το νότιο χαγιάτι και τα κελιά (μια και με τη δική μας αξιολόγηση δεν τα θεωρούμε κατεδαφιστέα), ορισμένα από τα κουφώματα και τα στοιχεία των τελειωμάτων των χώρων.

Κωδωνοστάσιο

Εκτός των δομικών ενισχύσεων που προτείνει η μελέτη G. Croci (βλ. σχέδιο P3), θα πρέπει να λυθούν τα σοβαρά προβλήματα υγρασιών και συντηρήσεως του διαβρωμένου από τη θάλασσα μαλακού πωρολίθου, μετά από την απομάκρυνση των εκτεταμένων επιχρίσεων με τσιμενοκονίαμα. Θεωρούμε πιθανό το ενδεχόμενο μερικής διαλύσεως και επανασυναρμολογήσεώς του ή τη μερική αντικατάσταση με νέο ίδιο λίθο των έντονα διαβρωμένων περιοχών.

Προσθήκη προς ανατολάς του νεότερου ναού

Η διώροφη προσθήκη ανατολικά του νεοκλασικού ναού είχε ως αποτέλεσμα τη μερική απόφραξη του κεντρικού παραθύρου του ιερού, αλλά ταυτόχρονα προσέφερε προστασία από τη θάλασσα. Η απομάκρυνση των νεότερων κατασκευών των πατωμάτων της από οπλισμένο σκυρόδεμα που έχει ενανθρακωθεί και κατά συνέπεια οξειδωθεί και οι οπλισμοί του είναι αυτονόητη. Μετά τη θεραπεία των ζημιών που έχουν προκληθεί στους τοίχους, θα πρέπει η κατασκευή του νέου πατώματος και δώματος να αποκαταστήσει τη διαφραγματική λειτουργία που είναι απαραίτητη όσον αφορά την ευστάθεια του ανατολικού τοίχου. Οι νέοι φορείς θα πρέπει να έχουν μορφή συμβατή με την αρχική τους.

Περιβάλλον χώρος

Η προστασία πρέπει να λάβει υπ' όψιν της όχι μόνο το κτιριακό σύνολο, αλλά και το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (βραχώδες τοπίο με χαμηλή θαμνώδη βλάστηση, κλπ) το οποίο με μεγάλη δυσκολία και βραδείς ρυθμούς επουλώνει τα τραύματά του από τυχόν ατυχείς βαριές επεμβάσεις, όπως οι εργασίες για τη διευκόλυνση της προσπελάσεως των αυτοκινήτων, καθώς και άλλες διαμορφώσεις στα νοτιοδυτικά του ναού. Επιβάλλεται τουλάχιστον η διατήρηση στα νότια του συγκροτήματος ανέπαφου του βράχου και της παραδοσιακής πορείας προς το Αγίασμα, χαμηλά στη στάθμη της θάλασσας.

Όσον αφορά τη γενική οργάνωση του χώρου της Μονής προτείνεται η διαμόρφωση χώρων σταθμεύσεως στα δυτικά του οικοδομικού συγκροτήματος και η διαμόρφωση του λοιπού περιβάλλοντος χώρου με σεμνές και διακριτικές κατά το δυνατόν επεμβάσεις.

Σύνοψη – Συμπεράσματα

Σκοπός της επεμβάσεως, όπως αναφέρεται στον τίτλο της Μελέτης του καθηγητή κ. Giorgio Croci, είναι η συντήρηση (conservation) της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα. Οι προτάσεις, όμως, ξεκινούν με γνώμονα κατεδαφίσεις και κατά συνέπεια προκαλούν τις βαριές στερεωτικές επεμβάσεις και τις ανακατασκευές και αναπλάσεις. Η αρχιτεκτονική-αναστηλωτική του λύση δεν συνάδει με την διεθνώς αποδεκτή έννοια της συντήρησης. Δε φαίνεται πάντως τυχαίο το ότι οι μελετητές δεν ονομάζουν το συνθετικό μέρος της μελέτης τους «Πρόταση», αλλά «Υπόθεση» (Additional Structures Removal Hypothesis), διατηρώντας και οι ίδιοι μιαν επιφύλαξη για την ολοκλήρωση της μελέτης και τη διεξαγωγή συμπληρωματικών ερευνών, που πιθανόν να ανατρέψουν ή να τροποποιήσουν ορισμένα συμπεράσματα.

Το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, πέρα από την ιστορική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική του αξία, αποτελεί σύμβολο συλλογικής μνήμης

που εκφράζεται αρχιτεκτονικά μέσα από τη μορφή που γνώρισαν πολλές γενιές Κυπρίων για έναν περίπου αιώνα και η οποία απέκτησε νέο νόημα μέσα από τη συνεχή λειτουργία του προσκυνήματος από τους εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους τα τελευταία 29 χρόνια. Η μορφή αυτή είναι διατηρητέα και η επιλεκτική κατεδάφιση και αναμόρφωση του μνημειακού συνόλου, πέρα από τα σοβαρά μορφολογικά και οικοδομικά, αλλά και στατικά προβλήματα που τελικά θα δημιουργήσει, αντιτίθεται στις βασικές διεθνείς αρχές συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων. Προτείνεται έτσι η εκτέλεση από την UNOPS μόνον των στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων τόσο στα πλέον αξιόλογα τμήματα του συγκροτήματος, όπως ο παλαιός και ο νεότερος ναός, το κωδωνοστάσιο και το κτίριο Φωτιάδη, όσο και στα λιγότερο σημαντικά αλλά οργανικά συνδεδεμένα με αυτά κτίρια, όπως οι στοές και τα κτήρια του Συνοδικού και των κελιών. Προτείνεται επίσης να εξετασθεί η πιθανότητα κατασκευής και της βόρειας στοάς του ναού, η οποία θα εξυπηρετήσει λειτουργικά το προσκύνημα και θα συμβάλει στην προστασία του νεότερου ναού ιδιαίτερα από την υγρασία, αλλά και θα συμβάλλει στη βελτίωση της δυναμικής του συμπεριφοράς.

Τέλος, επειδή, όπως είναι γνωστό σε όσους ασχολούνται με την προστασία της πολιτιστικής γενικά και ειδικότερα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η αποκατάσταση είναι μια σύνθετη διαδικασία, αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας, που απαιτεί τη συμβολή πολλών ειδικοτήτων, με προεξάρχοντες ειδικευμένους αρχιτέκτονες, οι οποίοι οφείλουν να έχουν τη γενική εποπτεία της ιστορικής τεκμηριώσεως, της αξιολογήσεως και του καθορισμού της βασικής ιδέας και των αρχών της επεμβάσεως, προτείνεται, προκειμένου να ληφθούν οι τελικές αποφάσεις και να καθορισθούν με ακρίβεια οι επεμβάσεις, η διεύρυνση της ομάδος μελέτης με αρχιτέκτονες – αναστηλωτές μεταξύ των οποίων θα μετέχουν απαραίτητως, ως γνώστες των τοπικών συνθηκών και των ιδιαιτεροτήτων της τοπικής αρχιτεκτονικής, και Κύπριοι.

Με τιμή

Πέτρος Κουφόπουλος

Σταύρος Μαμαλούκος

Χρήστος Φουρνιώτης- Παυλάτος

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ

ΤΜΗΜΑ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑΣ

Δημήτριος Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Καθηγητής Βυζαντινής & Μεταβυζαντινής Αρχαιολογίας & Τέχνης
Φιλοσοφική Σχολή

Τμήμα Ιστορίας & Αρχαιολογίας

Έρευννητική Μονάδα Αρχαιολογίας

Καλλιπόλεως 75 - Τ. Κ. 20537 - 1678 Λευκωσία - Κύπρος

τηλ. (+357 - 22) 674702, 674658, 751771, 752491

φάξ: (+357 - 22) 751320, 674101

ηλεκτρ. ταχυδρ. artrian@ucy.ac.cy

Λευκωσία, 24 Ιανουαρίου 2002

ΠΡΟΣ: Τή Διαχειριστική Επιτροπή

Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας

Ένταῦθα

Ἀξιότιμοι κύριοι.

Ἐπιτρέψατέ μου νά σᾶς ἀπευθύνω τήν παροῦσα μετά τή σύσκεψη ὑπό τόν Μακαριώτατο Ἀρχιεπίσκοπο Κύπρου κ. Χρυσόστομο γιά τό θέμα τῆς ἀποκατάστασης τῆς Ἱ. Μ. Ἀποστόλου Ἀνδρέα Καρπασίας στίς 21 τρέχοντος.

Καταρχήν, ὀφείλω νά σᾶς εὐχαριστήσω θερμά διότι, ἄν καί ἤμουν ἄγνωστος στούς πλείστους ἀπό ἐσᾶς, μέ περιβάλατε μέ ἀπόλυτη ἐμπιστοσύνη, πράγμα πού μέ ἐγκαρδιώνει ὥστε μαζί σας νά ἀποδυθῶ στόν ἀγῶνα γιά τό ἔργο πού ταχθήκατε νά ἐκτελέσετε.

Τό ἀποτέλεσμα τῆς ὥς ἄνω συνάντησης, ἐάν κρίνω καλῶς, εἶναι ὅτι: α) Σᾶς ἀναγνωρίστηκε τό —αὐτονόητο, ἄλλωστε— δικαίωμα νά ἔχετε κύριο ρόλο στήν ὅλη ὑπθεση, καί β) παρᾶ τίς ἐπιμέρους διαφωνίες, ἐγινε ἀντιληπτό ὅτι τό ἔργο ἀπαιτεῖ σύμπραξη πολλῶν εἰδικῶν, ὥστε νά ἀνταλλάσσουν καλοπροαίρετα καί γόνιμα ἀπόψεις.

Μέ βάση τά ἀνωτέρω καί μέ δεδομένο ὅτι μέ θεωρεῖτε ὥς ἐκπρόσωπό σας σέ θέματα πού ἀφοροῦν τήν ἀρχαιολογική πλευρά τοῦ ἔργου, ἐπιθυμῶ νά θέσω ὑπόψη σας τά κάτωθι, ὥστε νά συζητηθοῦν ἐν ἐκτάσει καί νά ὑπάρξει ὁμοφωνία καί συντονισμός ἐνεργειῶν.

Α) ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΧΩΡΟΥ ΚΑΙ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ

1) 'Επιβάλλεται, κατά τή γνώμη μου, ή άμεση κήρυξη του συνόλου των οικήμάτων και ζώνης του περιβάλλοντος χώρου από τό Τμήμα 'Αρχαιοτήτων για μείζονα προστασία, εάν ληφθεϊ θετική γνωμοδότηση του Γενικοῦ Εἰσαγγελέα. Σημειώνω ότι ό *Περί 'Αρχαιοτήτων νόμος* (κωδικοποίηση μετά τό 1996), άρθρο 2, προβλέπει ότι: "Νοεΐται ότι για έργα ἐκκλησιαστικῆς ἢ λαϊκῆς τέχνης μεγάλης ἀρχαιολογικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς ἢ ιστορικῆς σημασίας, ἀντί του ἔτους 1850 μ.Χ. θά λογίζεται τό ἔτος 1940 μ.Χ. [ἐνν. ὡς χρονολογικό ὄριο κήρυξης], ἀνεξάρτητα ἀπό τόν τόπο κατασκευῆς ἢ προέλευσῆς του". Συνεπῶς, κατά τή γνώμη μου, δέν ὑφίσταται νομικό κώλυμα για τήν κήρυξη, πού νά συμπεριλαμβάνει καί τίς νεώτερες προσθήκες στό Καθολικό, για τίς ὁποῖες ἔχουν προκληθεϊ ἰσχυρές ἀμφισβητήσεις.

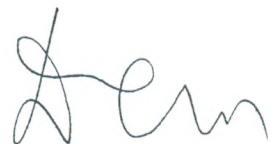
2) 'Ο καθορισμός τῆς ζώνης περιβάλλοντος χώρου καί ὁ τρόπος προστασίας ὅλου του συγκροτήματος πρέπει νά ὁρισθοῦν μέ ἐπιτόπου μετάβαση ὅλων των ἐνδιαφερομένων, ἀφοῦ ληφθεϊ ὑπόψη τό ἰδιοκτησιακό καθεστῶς τῆς περιοχῆς.

3) Πρέπει νά ὑπάρξει πρόβλεψη για τή χρήση ὅλων των χώρων, καθώς καί του ἀμέσου περιβάλλοντος τῆς ζώνης προστασίας.

Β) ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ ΚΤΙΣΜΑΤΩΝ

4) Εἶναι ἀπαραίτητο νά συνταχθεϊ μελέτη για τήν κατά περίπτωση συντήρηση/ἀποκατάσταση/ἀναμόρφωση ὅλων των κτισμάτων, ὥστε τά νεώτερα νά ἐναρμονισθοῦν πρὸς τά παλαιότερα, νά ὑπάρξει δέ ἡ δυνατότητα καί για καθáιρεση τυχόν ἀκαλαίσθητων, νεωτερικῶν κτισμάτων καί ἀνέγερση νέων. 'Η ἐν λόγω μελέτη πρέπει νά συνταχθεϊ ἀπό ἐξειδικευμένο Γραφεῖο 'Αρχιτεκτόνων- 'Αναστηλωτῶν (ὄχι ἀπλῶς Μηχανικῶν ἢ 'Αρχιτεκτόνων), πιθανότατα μέ προκήρυξη ἐνδιαφέροντος. 'Η μελέτη πού συντάσσεται τώρα ἀπό τόν 'Ιταλό κ. **Giorgio Croci**, Καθηγητή στό Τμήμα Δομικῆς καί Γεωτεχνίας (*Dipartimento di Ingegneria Strutturale e Geotecnica*) του *Πανεπιστημίου La Sapienza Ρώμης* καί ἐξέχουσα διεθνῶς φησιογνωμία στήν εἰδικότητά του, ἀφορᾷ, εάν ἀντελήφθην καλῶς, μόνο τή στατικότητα του Καθολικοῦ καί των ἐν ἐπαφῇ πρὸς αὐτό προσθηκῶν καί ὄχι τό σύνολο των κτισμάτων, ἐκκρεμεῖ δέ τό θέμα τῆς ἀποκατάστασης.

5) Πέρα ἀπό τό πρόβλημα του συνόλου τῶ ἐργασιῶν, θεωρῶ ἀναγκαῖο καί κατεπεῖγον νά δοθεϊ σαφῆς ἐντολή στόν Καθηγητή κ. Croci, ὥστε νά συντάξει δύο προτάσεις: 'Η πρώτη θά ἀφορᾷ ἐργασίες στερέωσης στό Καθολικό **χωρίς** καθáιρεση των προσθηκῶν του 20οῦ αἰῶνα, ἡ δεύτερη **κατόπιν** καθαιρέσεως των ἐν λόγω προσθηκῶν. 'Η τελική ἀπόφαση θά εἶναι θέμα συζήτησης ὅλων των

ένδιαφερομένων, όπωςδήποτε δέ πρέπει νά γίνει σαφές στά Ήνωμένα Έθνη καί στους έργολάβους τους, ότι δέν θά επέμβουν στό Καθολικό πρίν ύπάρξει όμοφωνία όλων.

6) Ή μελέτη αποκατάστασης προϋποθέτει τήν πλήρη αρχιτεκτονική-αρχαιολογική αποτύπωση όλων τών κτισμάτων, όπου θά σημειώνονται καί οί σήμερα όρατές χρονολογικές φάσεις. Τοῦτο εἶναι έργο Άρχιτέκτονα-Άναστηλωτή καί φρονῶ ότι μπορεῖ νά άνατεθεῖ άμέσως σέ κατάλληλο άτομο από αὐτά πού ύπάρχουν στήν Κύπρο, είτε μέ άπευθείας άνάθεση είτε μέσω ΕΤΕΚ.

7) Ή κατά περίπτωση συντήρηση/άποκατάσταση/άναμόρφωση όλων τών κτισμάτων προϋποθέτει πρόγραμμα χρήσης των (βλ. παρακάτω), θά πρέπει δέ νά συμφωνηθεῖ από κοινοῦ μέ όλους τούς έμπλεκόμενους (διαχειριστές-χρήστες, έπιστήμονες κλπ.).

Γ) ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΧΡΗΣΗΣ ΧΩΡΩΝ

8) Ή σύνταξη προγράμματος χρήσης τών χώρων προϋποθέτει ότι οί άμέσως ένδιαφερόμενοι θά συμφωνήσουν μέ τό μελετητικό γραφεῖο ποιά χρήση επιθυμοῦν γιά τό κάθε κτίσμα χωριστά. Αὐτό συνδέεται άμεσα, βεβαίως, μέ τόν χαρακτήρα πού επιθυμοῦμε νά έχει τό παλαιόθεν σελτό κυπριακό προσκύνημα τοῦ Άποστόλου Άνδρέα. Έδῶ τόν πρῶτο καί καθοριστικό λόγο έχουν οί διαχειριστές του καί οί έκκλησιαστικές Άρχές, μέ βάση τήν ιστορία τῆς Ί. Μονῆς.

Κατά τή γνώμη μου, πρέπει νά προβλεφθεῖ έξαρχῆς έπαρκῆς χῶρος γιά ένα Σκευοφυλάκειο/Κειμηλιαρχεῖο/Μουσείο, όπου μέ σύγχρονες μουσειολογικές μεθόδους θά έκτεθοῦν όσα άντικείμενα δέν χρησιμοποιοῦνται στόν Ί. Ναό καί έχουν σημασία γιά τήν παλαιότερη καί σύγχρονη ιστορία τῆς Ί. Μονῆς. Ή επιλογή καί έκθεσή τους θά γίνει μέ τή σύμφωνη γνώμη τών Άρχαιολόγων-Βυζαντινολόγων καί τών Ιστορικῶν πού θά ένταχθοῦν στό έργο.

Δ) ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΡΓΟΥ

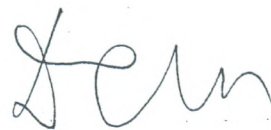
9) Κατά τήν κρίση μου, εἶναι άπολύτως άπαραίτητο νά γίνει σαφῆς διαχωρισμός τών έμπλεκόμενων φορέων καί τών καθηκόντων τους· σημειώνω ένδεικτικά:

α) Φορεῖς διαχείρισης: Μέριμνα γιά τή χρηματοδότηση καί άσφάλεια, εύρεση καταλλήλων Γραφείων καί έπιστημόνων, χάραξη καθοδηγητικῶν γραμμῶν.

β) Μελετητικά Γραφεῖα: Σύνταξη μελετῶν γιά τά θέματα πού τούς άνατίθενται.

γ) Έκτελεστικά Γραφεῖα: Έκτέλεση έγκεκριμένων έργασιῶν.

δ) Έπιστημονικοί Σύμβουλοι: Δίνουν κατευθυντήριες γραμμές σέ έπιστημονικά θέματα, έποπτεύουν τήν καλή έκτέλεση τών έργασιῶν καί τήν έπαρκή τεκμηρίωσή

τους, συνεργάζονται στενά με τόν Φορέα Έλέγχου τοῦ ἔργου καί καθορίζουν ἀπό κοινοῦ τίς ἀκολουθητέες διαδικασίες καί ἐργασίες.

Ὡς τέτοιοι ἀπαιτοῦνται, κατά πρώτη ἐκτίμηση:

- 3 Ἀρχαιολόγοι - Βυζαντινολόγοι μέ συναφή ἐμπειρία
- 1 Ἱστορικός Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας Κύπρου
- 1 Μουσειολόγος
- 2 Ἀρχιτέκτονες - Ἀναστηλωτές
- 1 Μηχανικός μέ ἐμπειρία σέ συναφή ἔργα
- 1 Γεωτεχνικός ἢ/καί Ἑδαφολόγος
- 2 Συντηρητές διπλωματοῦχοι Ἀνωτάτων Σχολῶν (ἢ 1 Ἀνωτάτης καί 1 Ἀνωτέρας)
- Τυχόν ἄλλες εἰδικότητες πού θά ἀπαιτηθοῦν κατά τήν πορεία τοῦ ἔργου.

ε) Φορέας Έλέγχου Έργου: Κατά τή γνώμη μας, αὐτός δέν μπορεῖ νά εἶναι ἄλλος ἀπό τό Τμήμα Ἀρχαιοτήτων, πού θά πρέπει νά ἀσκήσει καί στήν ἐδῶ περίπτωση τά ἐκ τοῦ νόμου καθήκοντά του, σέ στενή, συνεχῆ συνεργασία καί συμφωνία μέ τοὺς ὑπόλοιπους συντελεστές.

Ε) ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ

10) Τό ποικίλο ἐπιστημονικό ὑλικό, πού ἀσφαλῶς θά προκύψει κατά τή διάρκεια τῶν ἐργασιῶν (ἀρχιτεκτονική καί ἱστορία τοῦ μνημείου, ἱστορία τῆς σχετικῆς λατρείας, εἰκόνες καί λοιπά ἱερὰ κειμήλια, ἀντικείμενα καθημερινῆς χρήσης κλπ.), πρέπει νά συμφωνηθεῖ μεταξύ τῶν ἐπιστημόνων ὅτι θά ἐκχωρηθεῖ σέ ὅσους ἐνδιαφέρονται γιά τή δημοσίευσή του, μέ προτεραιότητα ἐκείνων πού συμμετέχουν στίς ἐργασίες. Συλλογική δημοσίευση θά ἦταν, ἐνδεχομένως, ἡ καλύτερη λύση.

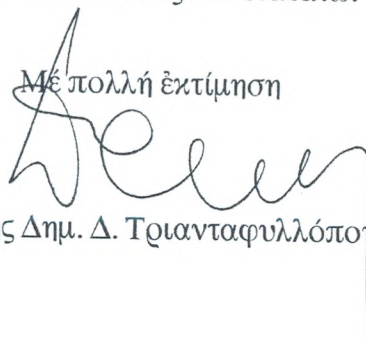
Ἀξιότιμοι κύριοι.

Ὅσα ἐξέθεσα ἀνωτέρω δέν ὑποχρεώνουν, βέβαια, σέ καμμία δέσμευση ἐκ μέρους σας, πιστεύω ὅμως ὅτι ἀποτελοῦν βάση γιά συζήτηση καί χάραξη βασικῶν γραμμῶν περαιτέρω συνέχισης τοῦ ἔργου. Θά ἤμουν εὐτυχῆς ἐάν συζητηθοῦν ἀναλυτικά καί καλοπροαίρετα ἀπό κοινοῦ καί ἀκόμη περισσότερο ἐάν ὑπάρξει ὁμοφωνία ἀπόψεων. Ἐπιθυμία μου εἶναι νά συμβάλω στήν ἀντιμετώπιση τῶν ποικίλων ἐπιστημονικῶν ζητημάτων καί τό θεωρῶ προσωπικά χρέος τιμῆς καί εὐλάβειας ἀπέναντι στόν Ἅγιο τῆς Κύπρου. Σέ δύο πράγματα θά ἐπιμείνω ἀνυποχώρητα: Πρῶτον, δέν θά δεχθῶ ἀπολύτως καμμία ἀμοιβή, ἀκριβῶς διότι εἶναι γιά μένα χρέος ἢ προσφορά μικρῆς ὑπηρεσίας πρὸς τόν Ἀπόστολο Ἀνδρέα, μέ ἐξαίρεση τυχόν λειτουργικά ἔξοδα (μετακίνηση καί παραμονή ἐκτός Λευκωσίας

ἢ Κύπρου, ἀγορά τυχόν ἀπαραιτήτων εἰδῶν). Δεύτερον, δέν θά διακδικήσω καμμία προτεραιότητα στή δημοσίευση τοῦ ἐπιτημονικοῦ ὑλικοῦ, ἐφόσον θά προηγοῦνται Κύπριοι ἐνδιαφερόμενοι, πού θά συμμετέχουν στίς ἐργασίες ἢ θά ἐπιθυμοῦσαν νά ἐπεξεργασθοῦν τό ὑλικό ὑπό τήν καθοδήγησή μου.

Ἀναμένω τίς ἀπόψεις σας ἐπὶ τῶν ἀνωτέρω, εὐχομαι εὐόδωση τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ πού ἐτάξατε ὅλοι μέ τόσο ἐνθουσιασμό τόν ἑαυτό σας καί διατελῶ.

Μέ πολλή ἐκτίμηση

Καθηγητής Δημ. Δ. Τριανταφυλλόπουλος

Πέτρος Κουφόπουλος

Αρχιτέκτων, Επίκουρος Καθηγητής Αναστηλώσεων Πανεπιστημίου Πατρών

ΕΠΕΙΓΟΝ

Σταύρος Μαμαλούκος

Δρ. Αρχιτέκτων-Αναστηλωτής, Βυζαντινολόγος,

Μέλος του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας, Αθήνα

Χρήστος Φουρνιώτης - Παυλάτος

Πολιτικός Μηχανικός, Βοηθός Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, Αθήνα

Αθήνα, 8 Ιουλίου 2003

Προς: **1. Διαχειριστική Επιτροπή Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας
Κύπρου**
**2. Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής
Κληρονομιάς, Τριπόδων 28, Αθήνα**

ΕΚΘΕΣΗ ΑΥΤΟΨΙΑΣ ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΓΙΟΥ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΠΑΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ

Η ακόλουθη Έκθεση Αυτοψίας συντάχθηκε κατόπιν προσκλήσεως των υπογραφόμενων από τη Διαχειριστική Επιτροπή της Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας Κύπρου. Είχε προηγηθεί σχετική απόφαση, για την αποστολή επίσης της ομάδας των υπογραφόντων για αυτοψία στον Απόστολο Ανδρέα, κατά τη συνεδρίαση του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς στην Αθήνα (αρ. 279, της 29^{ης} Μαΐου 2003).

Η αυτοψία κρίθηκε απαραίτητη μετά τη γνωστοποίηση στο ευρύ κοινό των προτάσεων της μελέτης του καθηγητή κ. Giorgio Croci, που αφορούν στην ανάπλαση και συντήρηση του κτιριακού συγκροτήματος της Μονής, καθώς και στις αντικρουόμενες απόψεις που διατυπώθηκαν κατά καιρούς σχετικά με το θέμα από φορείς και ιδιώτες. Για τη σύνταξη της Εκθέσεως πραγματοποιήθηκε επίσκεψη αυτοψίας στην Ιερά Μονή στις 23 Ιουνίου 2003 και τέθηκαν από τη Διαχειριστική Επιτροπή υπ' όψιν των υπογραφόμενων αντίγραφα των μελετών της ομάδας του κ. G. Croci (Ιανουάριου 2001, Ιουνίου 2002) και συγκεκριμένα:

1. Technical Report.
2. Structural Analysis by FEM modeling of the Church and Chapel
3. Monitoring System
4. Sonic Tests
5. Endoscopic Investigation
6. Mortar Penetration Tests
7. Laboratory Structural Tests and Laboratory Chemical Tests
8. Photographic Survey
9. Drawings (Sets: D, M, P & R)

Από την ομάδα της αυτοψίας αναζητήθηκε τυχόν ιστορική τεκμηρίωση και αρχιτεκτονική μελέτη που να υποστηρίζει τις προτάσεις της κατά βάση στατικής αυτής μελέτης, αλλά κατά τα φαινόμενα δεν υφίστανται. Από τη Διαχειριστική Επιτροπή ετέθηκαν υπ' όψιν μας η έκθεση - γνωμοδότηση του ΕΤΕΚ Κύπρου, βιβλιογραφικά στοιχεία για την ιστορία της Μονής καθώς και σχετικές δημοσιεύσεις στον ημερήσιο τύπο.

Προκειμένου να διατυπωθεί μία, κατά το δυνατόν πιο αντικειμενική άποψη σχετικά με την κατάσταση διατήρησης των κτισμάτων σε σχέση με τις προτάσεις της υφιστάμενης μελέτης G. Croci, κρίθηκε σωστό να προηγηθεί στο κείμενο της αυτοψίας συνοπτική περιγραφή και αναγνώριση της ιστορίας των επί μέρους κτισμάτων ώστε να γίνει αξιολόγηση της αξίας του συγκροτήματος στη συνέχεια. Ακολουθεί συνοπτική περιγραφή της σημερινής κατάστασης διατήρησης, και διατύπωση γενικών αρχών που θα έπρεπε σύμφωνα με τη διεθνή πρακτική να διέπουν μία επέμβαση συντηρήσεως και αποκαταστάσεως στο υπό μελέτη κτιριακό σύνολο. Τέλος διατυπώνονται συγκεκριμένες προτάσεις για τη συντήρηση και αποκατάσταση του συνόλου και των επί μέρους κτισμάτων του συγκροτήματος.

Ιστορικά στοιχεία -περιγραφή

Η Μονή του Αποστόλου Ανδρέα βρίσκεται στο ανατολικό άκρο της χερσονήσου της Καρπασίας, σε μικρή απόσταση από το ομώνυμο ακρωτήριο. Είναι κτισμένη σε ομαλό πρανές, από ασβεστολιθικό ψαμμίτη, το οποίο προς ανατολάς καταλήγει απότομα στην ανώμαλη βραχώδη ακτή. Η ακτή χαρακτηρίζεται από την ύπαρξη μεγάλων τεμαχίων συνεκτικού βραχώδους εδάφους αποκολλημένων από το πρανές, καθώς και μεγάλων και μικρών βράχων, οι οποίοι έχουν προκύψει από παλαιές κατακρημνίσεις.

Το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρον, όσο και ιδιότυπο λόγω της συμπαγούς δομής του. Αποτελείται από το σύνθετο κτίσμα-συγκρότημα των ναών του προσκυνήματος (τον παλαιό και τον νεότερο ναό του Αγίου Αποστόλου Ανδρέα) με τα προσκτίσματά τους και μian ομάδα μεμονωμένων κτιρίων διατεταγμένων γύρω από μian ευρύχωρη πλατεία.

Το σύνθετο αυτό συγκρότημα είναι επίμηκες με γενικές διαστάσεις 61 X 27μ., διατεταγμένο στον άξονα ανατολής – δύσης. Στο ανατολικό του άκρο βρίσκεται, σε στάθμη λίγο ψηλότερη από εκείνη της βραχώδους παραλίας, ο παλαιός ναός του Αγίου Ανδρέα. Ο ναός αυτός, κτίσμα της περιόδου της Φραγκοκρατίας 15^{ος} αι. (:), είναι μικρών διαστάσεων, δίκλιτος και καλύπτεται με σταυροθόλια. Ο ναός και η μικρή αυλή που είναι διαμορφωμένη στη νότια πλευρά του, περιβάλλονται από ψηλό μανδροτόιχο, για την προστασία τους από τα κύματα της θάλασσας. Στην ανατολική πλευρά του μανδροτοίχου, χαμηλά, στη στάθμη της παραλίας, βρίσκεται το αγίασμα. Η νεότερη κρήνη της συνδέεται με σύστημα υπογείων αγωγών και δεξαμενών που είναι διαμορφωμένα κάτω από το δάπεδο του παλαιού ναού.

Ψηλότερα και δυτικά του παλαιού υψώνεται ο νεότερος ναός, κτίσμα του 1867 σύμφωνα με επιγραφή στο εγκαίνιο του. Πρόκειται για ένα μεγάλων διαστάσεων μονόχωρο δρομικό ναό ο οποίος καλύπτεται με ευρύ οξυκόρυφο θόλο. Ο ναός αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της κυπριακής ναοδομίας του προχωρημένου 19^{ου} αιώνα, τα κτίρια της οποίας χαρακτηρίζονται από έναν εκλεκτικισμό, καθώς συναντώνται σε αυτά, παράλληλα με τις μορφές που προέρχονται από την τοπική παραδοσιακή αρχιτεκτονική μορφές νεογοθτικές, νέο-αναγεννησιακές και νεοκλασικές. Στο δυτικό άκρο του ναού υπάρχει διώροφος χώρος, η κατώτερη στάθμη του οποίου χρησιμεύει ως βαπτιστήριο και η ανώτερη ως γυναικωνίτης. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο ναός διατηρεί κύρια προσπέλαση από τη νότια πλευρά, παράδοση που ακολουθήθηκε κατά την περίοδο της Τουρκοκρατίας όχι μόνο στην Κύπρο αλλά και στην Κωνσταντινούπολη και αλλού.

Κατά μήκος της νότιας πλευράς του ναού εκτείνεται φαρδιά στοά με πέντε τόξα. Στοά με μορφή διαβατικού υπάρχει και κατά μήκος της δυτικής πλευράς του ναού. Είναι σαφές ότι υπήρχε πρόθεση να κατασκευασθεί στοά και κατά μήκος της βόρειας πλευράς του ναού, το έργο, όμως, αυτό δεν πραγματοποιήθηκε ποτέ. Η οικοδόμηση στοών περιμετρικά του ναού ήταν πιθανότατα μέρος του αρχικού οικοδομικού προγράμματος, όπως συχνά συμβαίνει σε εκκλησίες της εποχής.

Στα ανατολικά του ναού υπάρχει μια ακόμη στοά με μορφή διαβατικού, επάνω από την οποία υπάρχουν εγκαταλελειμμένοι σήμερα χρηστικοί χώροι. Το πρόσκτισμα αυτό, κύριος σκοπός της κατασκευής του οποίου ήταν η προστασία του ναού από τη θάλασσα, οικοδομήθηκε πιθανώς στις αρχές του 20^{ου} αιώνα, ενσωματώνοντας στο ανατολικό του τοίχο έναν παλαιότερο ψηλό μανδρότοίχο. Στη δεκαετία του 1960 οι παραδοσιακές ξύλινες κατασκευές του πατώματος και του δώματός του αντικαταστάθηκαν με πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος.

Στα δυτικά του ναού, σε στάθμη σημαντικά ψηλότερη από το δάπεδό του (στη στάθμη του γυναικωνίτη του ναού), κτίσθηκε το 1914 ένα ισόγειο κτίριο, σχήματος σε κάτοψη επιμήκους ορθογωνίου, με στοά κατά μήκος της δυτικής του όψεως. Στο κτίριο αυτό, η αρχιτεκτονική του οποίου χαρακτηρίζεται από στοιχεία της τοπικής παραδόσεως και του κλασικισμού, στεγαζόταν το συνοδικό και άλλοι επίσημοι χώροι φιλοξενίας της Μονής.

Πιθανώς λίγο αργότερα, (τη δεκαετία του 1930), επάνω από τη νότια στοά του ναού οικοδομήθηκε μια σειρά κελιών, η προσπέλαση των οποίων εξασφαλιζόταν μέσω εξώστη διαμορφωμένου σε πρόβολο, κατά μήκος της νότιας όψεώς τους. Πρόκειται για κτίριο με τοιχοποιίες κυρίως με λιθοδομή και ορισμένους μόνον εσωτερικούς τοίχους κτισμένους με τσατμά. Καλύπτεται με ξύλινη στέγη με επικάλυψη με γαλλικά κεραμίδια τα οποία αντικαταστάθηκαν τη δεκαετία του 1960 με φύλλα αμιάντου. Για την οικοδόμησή του έγιναν ορισμένες επεμβάσεις στην παλαιότερη υποκείμενη στοά, και συγκεκριμένα η κατασκευή μιας σειράς νέων τόξων εσωτερικά και σε επαφή με τα παλαιά και η ανακατασκευή του δώματος με τη χρήση μεγάλων διαστάσεων σιδηρών δοκών διατομής διπλού Ταυ, οι οποίες προεξέχουν ως πρόβολοι προς νότο και φέρονται από τα βόρεια από τον τοίχο του ναού και από τα νότια από την τοξοστοιχία και μια σειρά κτιστών κιόνων που κατασκευάστηκαν επί τούτω.

Τέλος το 1930 οικοδομήθηκε επάνω στη νοτιοανατολική γωνία του ναού το κωδωνοστάσιο της Μονής. Την ίδια περίπου εποχή οικοδομήθηκε στα βορειοδυτικά του κτιρίου του Συνοδικού πιθανώς με σχέδια του αρχιτέκτονα Θ. Φωτιάδη, ένα απλοποιημένης νέο-αναγεννησιακής μορφολογίας ισόγειο κτίσμα με στοές κατά μήκος της νότιας, ανατολικής και δυτικής πλευράς του, το οποίο περιλαμβάνει δωμάτια φιλοξενίας. Στο μέσον του δυτικού προαυλίου της Μονής την ίδια ίσως εποχή κατασκευάστηκε οκταγωνική σε κάτοψη κρήνη.

Στη δεκαετία του 1960 κτίσθηκαν στη δυτική και βόρεια πλευρά του δυτικού προαυλίου της Μονής, στα δυτικά του κτιρίου του Θ. Φωτιάδη, μια σειρά ισογείων κτιρίων ξενώνων με φέροντα οργανισμό από οπλισμένο σκυρόδεμα.

Αξιολόγηση

Το κτηριακό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα διαθέτει ως σύνολο σημαντική ιστορική, καλλιτεχνική, περιβαλλοντική, αλλά και συμβολική αξία, πέρα από την τεράστια λατρευτική του αξία, ως ένα από τα μεγαλύτερα ιερά προσκυνήματα της Κύπρου. Οπωσδήποτε όμως η επί τρεις δεκαετίες απομόνωσή του στο υπό κατοχή βόρειο τμήμα της Κύπρου, οδήγησαν στην περαιτέρω αναβάθμιση της αξίας του ως συμβόλου μνήμης της προ του 1974 κατάστασης.

Η ιστορική και καλλιτεχνική αξία του συγκροτήματος προκύπτει από το γεγονός ότι αυτό αποτελεί σύνολο κτιρίων με αναμφισβήτητη μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική αξία, όπως ο παλαιός ναός και πιθανότατα άλλα αρχαιολογικά κατάλοιπα που δεν είναι σήμερα ορατά κάτω από το νεώτερο ναό κ.ά. Υφίστανται όμως κτίρια που, αν και σχετικά νεότερα (του 19^{ου} αι.), παρουσιάζουν σημαντική καλλιτεχνική αξία που προκύπτει από τις υψηλές προθέσεις της κατασκευής τους, από την ποιότητα του εξοπλισμού τους (π.χ. ξυλόγλυπτο τέμπλο), όπως ο νεότερος ναός, το κωδωνοστάσιο, τα νεοκλασικά κτίρια αλλά και από το γεγονός ότι

αποτελούν επώνυμα δημιουργήματα όπως το κτίριο Φωτιάδη. Ακόμη και τα πιο ταπεινά κτίρια και προσκτίσματα αποτελούν χαρακτηριστικά δείγματα κτισμάτων της εποχής τους, με κάποιες αξιώσεις, όπως το κτίριο του συνοδικού με τα παρακείμενα κελιά.

Ως αρχιτεκτονική σύνθεση, εξάλλου, το οικοδομικό συγκρότημα παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον χάρη στην ιδιοτυπία του, καθώς αποτελεί σπάνιο παράδειγμα μοναστικού συγκροτήματος, όπου ο ναός συνδέεται και συντίθεται ως ενιαίο λειτουργικά σύνολο με τα υπόλοιπα μοναστηριακά κτίσματα αντί δηλαδή ενός ελεύθερου ναού περικλειόμενου από περιμετρικά κτήρια που δημιουργούν μνημειακό περίβολο.

Ειδικά όσον αφορά τις νεότερες προσθήκες στο οικοδομικό συγκρότημα της Μονής δεν πρέπει να αγνοηθεί και η χρηστική τους αξία, η οποία απετέλεσε όπως φαίνεται και την αιτία δημιουργίας τους. Η προστασία από τη θάλασσα και τις καιρικές συνθήκες που παρέχουν όχι μόνον στους προσκυνητές, αλλά και στον ίδιο τον κεντρικό μεγάλο ναό, η ανατολική και η νότια στοά είναι πολύ σημαντική και θα πρέπει να συνεκτιμηθεί.

Πρέπει ακόμη να σημειωθεί η περιβαλλοντική αξία του συγκροτήματος, που έγκειται στο γεγονός ότι αυτό, παρά τις διάφορες κατά καιρούς νεώτερες επεμβάσεις, διατηρεί την αυθεντική του σχέση με το έδαφος στο οποίο προσαρμόζεται με ομαλό και κλιμακούμενο τρόπο. Σε αυτό πρέπει να προστεθεί και η ενότητά του λόγω χρώματος και υφής των υλικών με το εντυπωσιακό φυσικό του περιβάλλον.

Τέλος το συγκρότημα της Μονής με τη μορφή με την οποία αυτό είναι γνωστό σε γενεές ολόκληρες Κυπρίων που έφθασαν από τα πέρατα του νησιού ως προσκυνητές, διέμειναν στα κελιά του και βαπτίσθηκαν στην κολυμβήθρα του Αποστόλου Ανδρέα τα τελευταία εβδομήντα και πλέον χρόνια, διαθέτει τη δυναμική αξία ενός συμβόλου, καθώς, εξ ορισμού, ένα μνημείο είναι πηγή της συλλογικής μνήμης.

Διατυπώθηκε στον ημερήσιο τύπο, ότι το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής δεν είναι κηρυγμένο μνημείο και επομένως δεν έχει το προνόμιο του καθεστώτος προστασίας παρέχοντας σχετική ελευθερία για δραστικές επεμβάσεις, θα μπορούσε να αντιπαρατεθεί η άποψη ότι για μνημεία της συμβολικής αξίας της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα η στενά νοούμενη αρχαιολογική και καλλιτεχνική αξία δεν αποτελούν το κύριο κριτήριο μιας επεμβάσεως, η οποία συνίσταται να είναι ιδιαίτερος συντηρητική. Ως ανάλογη περίπτωση κτιρίου με μικρή αρχαιολογική και καλλιτεχνική αλλά με μεγάλη συμβολική αξία θα μπορούσε να αναφερθεί το σπίτι που γεννήθηκε ο Αρχιεπίσκοπος Μακάριος Γ' στη Παναγιά της Πάφου, το οποίο, φυσικά, κανείς δεν διανοείται να κατεδαφίσει.

Η σημερινή κατάσταση διατήρησης

Η κατάσταση διατηρήσεως του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, όπως προκύπτει από την αυτοψία αλλά και από τη Στατική Μελέτη του καθηγητή κ. Giorgio Croci, παρά τη μακρά περίοδο κατά την οποία παρέμεινε ουσιαστικά χωρίς συντήρηση, είναι μέτρια με τοπικά περιορισμένα σοβαρότερα προβλήματα. Αναφέρεται χαρακτηριστικά (κεφ.5, Technical Report, σ.28) ότι δεν τίθεται άμεσος κίνδυνος για τη στατική επάρκεια των φερόντων στοιχείων. Εντοπίζονται τοπικές αστοχίες κυρίως ανθρωπίνων επισκευαστικών παρεμβάσεων. Ιδιαίτερο πρόβλημα παρουσιάζεται στην αψίδα του ιερού λόγω της κατασκευής του καμπαναριού και ενδεχομένως και των πλακών σκυροδέματος με πιθανά αίτια το φορτίο και τοπική αστοχία της θεμελίωσης.

Σοβαρά δομοστατικά προβλήματα αντιμετωπίζει ουσιαστικά μόνον ο παλαιός ναός και οι πλάκες οπλισμένου σκυροδέματος της προς ανατολάς προσθήκης του νεότερου ναού, ενώ το υπόλοιπο συγκρότημα αντιμετωπίζει κυρίως οικοδομικά προβλήματα εξ αιτίας της ελλείψεως

συντηρήσεως. Εκτεταμένα αλλά όχι ιδιαίτερα σοβαρά είναι τα αισθητικά προβλήματα καθώς και τα προβλήματα αναδείξεως της ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας που αντιμετωπίζει το συγκρότημα. Τέλος, τοπικά περιορισμένα, είναι τα λειτουργικά προβλήματα.

Οι σκοποί της επεμβάσεως

Σκοποί οποιασδήποτε επεμβάσεως συντηρήσεως και αποκαταστάσεως του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα οφείλουν να είναι :

α. Η αντιμετώπιση των δομικών και των οικοδομικών προβλημάτων των κτιρίων του συγκροτήματος, ώστε να σταματήσει η φθορά και να επανορθωθούν κατά το δυνατόν οι ζημιές που αυτά έχουν υποστεί.

β. Η αισθητική αναβάθμιση του συνόλου με αποκατάσταση των αρχικών μορφών όπου είναι δυνατόν, η ανάδειξη της ιστορικής και αρχαιολογικής του αξίας και η βελτίωση της «αναγνωσιμότητας» της οικοδομικής του ιστορίας χωρίς ομογενοποιήσεις και καταστροφή ιστορικών τεκμηρίων.

γ. Η αντιμετώπιση των λειτουργικών αναγκών του συγκροτήματος με αναδιοργάνωση των παλαιών κτιρίων και, ακόμη, με την προσθήκη νέων, αν αυτό απαιτηθεί, προκειμένου το συγκρότημα να καλύπτει τις ανάγκες του προσκυνήματος.

Αρχές της επεμβάσεως

Για την επίτευξη των παραπάνω σκοπών στα πλαίσια των κανόνων της συντηρήσεως και αποκαταστάσεως των μνημείων τυχόν προτεινόμενες επεμβάσεις πρέπει να βασίζονται στις διεθνώς αποδεκτές αρχές για την προστασία των μνημείων (χάρτης των Αθηνών – 1931, χάρτης Βενετίας- 1964, Σύμβαση της Γρανάδας -1985, κλπ), σε συνδυασμό με τις ειδικές συνθήκες και τα δεδομένα του συγκεκριμένου μνημειακού συνόλου. Οι βασικότερες από τις αρχές αυτές οφείλουν να είναι :

α. Η διατήρηση της αυθεντικότητας του μνημειακού συνόλου μέσω της διατηρήσεως κατά το δυνατόν περισσότερων από τα αυθεντικά αρχιτεκτονικά του στοιχεία.

β. Ο σεβασμός όλων των ιστορικών φάσεων του μνημειακού συνόλου. Όσον αφορά τις προσθήκες στο νεότερο ναό οφείλει, βεβαίως, να επισημάνει κανείς ότι είναι εκ πρώτης όψεως κατανοητή η διαφαινόμενη στη Μελέτη επιθυμία να απαλλαγεί ο ναός από τις προσθήκες του, αφού η θέα των κελιών και της στοάς κερδίζει την πρώτη εντύπωση εις βάρος του ναού που αποκρύπτεται από αυτά. Όμως, το γεγονός αυτό δεν αποτελεί από μόνο του λόγο για μια τόσο μεγάλης εκτάσεως καταστροφή. Οι διεθνώς αποδεκτές αρχές για την προστασία των μνημείων έχουν εγκαταλείψει εδώ και δεκαετίες την αντίληψη της «κάθαρσης» από μεταγενέστερες προσθήκες και της επιδίωξης καθαρότητας των μορφών (purism) εις βάρος της ιστορικότητας ενός συνόλου. Μια τέτοια ενέργεια μπορεί να δικαιολογηθεί μόνο κατ' εξαίρεση, όταν υπάρχει μεγάλη διαφορά ιστορικής και καλλιτεχνικής αξίας μεταξύ του μνημείου και των προσθηκών του, πράγμα που δεν συμβαίνει στην προκειμένη περίπτωση όπου ο ναός και προσθήκες απέχουν χρονικά μόλις λίγες δεκαετίες. Επιπλέον ο ναός απαλλασσόμενος των προσθηκών του θα απολέσει οριστικά τον συμπαγή μοναστηριακό του χαρακτήρα και αναπόφευκτα μεταπίπτει στην μορφή των τυπικών περιόπτων ενοριακών ναών του τέλους του 19^{ου} αιώνα, αρκετά παραδείγματα από τους οποίους σώζονται σήμερα στην Κύπρο. Δεν νομίζουμε ότι αυτό είναι σήμερα επιθυμητό.

γ. Η χρήση, όπου είναι δυνατόν, παραδοσιακών υλικών και τρόπων δομής, με τις απαραίτητες τεχνικές βελτιώσεις, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο. Σε περιπτώσεις που τα παραδοσιακά υλικά και οι τρόποι δομής κρίνονται ανεπαρκείς ή ακατάλληλοι είναι δυνατόν αυτά να αντικατασταθούν από αντίστοιχα σύγχρονα, υπό την προϋπόθεση ότι αυτά θα είναι δοκιμασμένα.

- δ. Η κατά το δυνατόν αποφυγή δραστικών μη αναστρέψιμων επεμβάσεων, με παράλληλο σεβασμό στην ιστορία της τεχνολογίας που καταγράφεται μέσα από τη ποικιλία των οικοδομικών συστημάτων που εντοπίζονται στις διάφορες φάσεις του μνημείου.
- ε. Η διάκριση από τα αυθεντικά μέρη του μνημειακού συνόλου των τυχόν αναγκαίων σύγχρονων προσθηκών στα κτήρια ή τα επιμέρους οικοδομικά στοιχεία τους, που κρίνονται απαραίτητες για πρακτικούς ή άλλους λόγους,

Γενική παρουσίαση συμπερασμάτων-προτάσεων της παρούσας έκθεσης

Εξ αρχής σημειώνεται ότι, καθώς η παρούσα Έκθεση δεν προσπαθεί να επιλύσει τα ζητήματα, τα οποία αποτελούν αντικείμενο μιας πλήρους και συστηματικής μελέτης, οι παρακάτω προτάσεις αποτελούν γενικές κατευθύνσεις και υποδείξεις. Για την επίτευξη των σκοπών της επεμβάσεως, με βάση τις σχετικές αρχές, όπως αυτές τέθηκαν στα προηγούμενα, προτείνονται τα εξής :

- α. Η συντήρηση και διατήρηση της γενικής μορφής των επί μέρους κτιρίων του οικοδομικού συγκροτήματος της Μονής, όπως αυτά έφθασαν ως τις μέρες μας με εξαίρεση την προσθήκη προς ανατολάς του ναού που προτείνεται να αποκατασταθεί στην προ των νεοτερικών επεμβάσεων με σκυρόδεμα μορφή της και, ενδεχομένως, τη βόρεια στοά, της οποίας μπορεί να συζητηθεί η κατασκευή εκ βάθρων, όπως αυτή προβλεπόταν από το αρχικό οικοδομικό πρόγραμμα.
- β. Η συντήρηση και αποκατάσταση ή, κατ' εξαίρεση, η ανακατασκευή των ευπαθέστερων αρχιτεκτονικών στοιχείων των κτιρίων που έχουν αλλοιωθεί ή που έχουν καταστραφεί από φυσικά αίτια ή από νεότερες επεμβάσεις.
- γ. Τοπικές επεμβάσεις στη διαρρύθμιση του εσωτερικού των κτηρίων για την αντιμετώπιση κυρίως λειτουργικών αναγκών αλλά και για λόγους αποκαταστάσεως της αρχικής τυπολογίας, όπως στην περίπτωση του κτηρίου του Συνοδικού.
- δ. Αποκατάσταση των βλαβών που έχουν προκληθεί από άστοχες επεμβάσεις και η βελτίωση της παραμένουσας αντοχής των φερόντων στοιχείων στην αρχική τους κατάσταση, και όχι βέβαια σύμφωνα με τους ισχύοντες σήμερα κανονισμούς και κώδικες.

Συγκεκριμένα προτείνονται οι εξής εργασίες κατά περιοχή του οικοδομικού συγκροτήματος :

Παλιός ναός:

Ο παλιός ναός, όπως προκύπτει κυρίως, από την έρευνα και τις αναλύσεις της Μελέτης Croci αλλά και από την αυτοψία, παρουσιάζει ιδιαίτερα στην περιοχή της αψίδας εδαφοτεχνικά και δομοστατικά προβλήματα, τα οποία χρειάζονται άμεση αντιμετώπιση. Βεβαίως, δεδομένης της μεγάλης αρχαιολογικής αξίας του μνημείου, πριν από την οποιαδήποτε επέμβαση απαιτείται συστηματικότερη τεκμηρίωση (τόσο αρχιτεκτονική όσο και στατική) και αναλυτικότερα σχέδια προτάσεων. Οι κύριες εκτιμώμενες επεμβάσεις είναι η στερέωση του θεμελίου του ανατολικού τοίχου, το οποίο έχει υποχωρήσει προκαλώντας σειρά ρηγμάτων λόγω διαφορικής καθιζήσεως, η στερέωση των τοίχων και των θόλων με κατάλληλα υδραυλικά ενέματα με βάση τον ασβέστη, η αποκατάσταση των όψεων, η ενίσχυση των θόλων και η στεγάνωση των δωμάτων, καθώς και η αντιμετώπιση των προβλημάτων επιμέρους οικοδομικών στοιχείων, όπως το δάπεδο και τα κουφώματα. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί σε στοιχεία του μνημείου που παρουσιάζουν μεγάλη ιστορική και αρχαιολογική αξία, όπως τα επιχρίσματα που φέρουν παλαιότατα, όπως φαίνεται, graffiti.

Ένα διακριτικό μικρό λιμενικό έργο, πέραν των βράχων που τοποθετήθηκαν πρόσφατα και που να μην προσβάλλει το φυσικό περιβάλλον θα παρείχε πρόσθετη προστασία στην ήδη ταλαιπωρημένη ανατολική πλευρά του μεσαιωνικού ναυδρίου.

Νεότερος ναός:

Ο νεότερος ναός δεν παρουσιάζει σημαντικά στατικά προβλήματα. Οι συνήθεις μικρορωγμές που καταγράφηκαν και μετρήθηκαν δεν εμπνέουν ανησυχία και είναι τοπικού χαρακτήρα. Επομένως δεν φαίνεται να υπάρχουν δομοστατικά προβλήματα που να επιβάλλουν βαριές επεμβάσεις, όπως είναι οι προτεινόμενες στη Μελέτη εκτεταμένες καθαιρέσεις και σύνθετες ενισχύσεις. Από το κεφ. 6 της Μελέτης του καθηγητή Croci, προκύπτει ότι η υπόθεση με την οποία εργάστηκε είναι η αφαίρεση όλων των προσθηκών. Στη συνέχεια στη § 6.2 διατυπώνεται η σκέψη ότι για «ιστορικούς και αρχιτεκτονικούς λόγους» (historical and architectural reasons) πρέπει να διατηρηθεί ο τοίχος στην ανατολική πλευρά του ναού (ως ελεύθερα ιστάμενος μετά τις κατεδαφίσεις), και αν υπάρξει ανάγκη στο μέλλον, να επανασυνδεθεί πάλι με το ναό αποκτώντας έτσι μεγαλύτερη ευστάθεια.

Όπως φαίνεται παραπάνω, αλλά και σε άλλα σημεία της μελέτης, κατά τη γνώμη μας εντοπίζονται κάποιες αντιφάσεις και λανθασμένες επιλογές, που οφείλονται κυρίως στην απουσία καλά τεκμηριωμένης αρχιτεκτονικής μελέτης αποκαταστάσεως του μνημείου, στην οποία θα αναφέρονταν η εξαίρετη κατά τα άλλα στατική ανάλυση του μελετητή.

Εξαίρεση ίσως αποτελεί το πρόβλημα που παρουσιάζεται στην αψίδα του ιερού, με πιθανά αίτια το φορτίο και κάποια τοπική αστοχία της θεμελίωσης της αψίδας, λόγω της μεταγενέστερης προσθήκης του καμπαναριού. Τα συμπεράσματα για την ενίσχυση και αποκατάσταση των φερόντων στοιχείων του ναού αναφέρονται στο κεφ. 7, όπου γίνεται αναφορά και στις απαραίτητες εργασίες ενίσχυσης της αψίδας και της θεμελίωσής της, καθώς και του πύργου του κωδωνοστασίου. Αυτά κατά τη γνώμη μας μπορούν να γίνουν και με πολύ πιο ήπια μέσα. Τέλος είναι χαρακτηριστικό ότι και ο ίδιος ο μελετητής G. Croci ζητάει στο κεφ. 8 να συμπληρωθούν οι προκαταρκτικές μελέτες με εδαφοτεχνική έρευνα, εδαφικές τομές για τη διαπίστωση των συνθηκών θεμελίωσης, περαιτέρω έρευνα και αποτύπωση των δωματίων κάτω από το επίπεδο του δαπέδου του ιερού και εκτέλεση επιπλέον πυρηνοληψιών επιχρισμάτων. Επομένως η μελέτη του δεν πρέπει να θεωρείται ώριμη για εφαρμογή από τους αρμόδιους φορείς.

Η έλλειψη αρχιτεκτονικής μελέτης, που έχουμε ήδη επισημάνει, έχει ως αποτέλεσμα να μην υπάρχουν προτάσεις σχετικά με όλα τα άλλα ζητήματα συντηρήσεως του ναού και την αντιμετώπιση των οικοδομικών προβλημάτων του, που σε μεγάλο βαθμό σχετίζονται με τις υγρασίες από τη στέγη και το έδαφος.

Νότια Στοά

Η Νότια Στοά είναι από τις περιοχές που δεν παρουσιάζουν πρακτικά κανένα στατικό πρόβλημα, διότι είναι πολύ καλά κατασκευασμένη από λαξευτούς δόμους και θολίτες. Για το λόγο αυτό δεν αντιλαμβανόμαστε την αιτία για την πρόταση κατεδάφισής της. Στη περιοχή της στοάς εντοπίζονται κυρίως οικοδομικά προβλήματα σε σχέση με τις οξειδωμένες σιδηροδοκούς, τη συντήρηση της επιφάνειας της πέτρας, τα κονιάματα, τα δάπεδα κλπ, τα οποία μπορούν να αντιμετωπιστούν εύκολα με δοκιμασμένες τεχνικές.

Κτήριο Συνοδικού και Κελιά

Το δυτικό πρόσκτισμα του 1914 έχει τα σοβαρότερα προβλήματα συντηρήσεως. Είναι λοιπόν απαραίτητο να επισκευαστεί άμεσα η δυτική πρόσοψη από λαξευτούς λίθους και ιδιαίτερα τα δύο άκρα, όπου έχουν αστοχήσει τα αντίστοιχα τόξα. Ακόμη προτείνεται να αποκατασταθούν οι στέγες στην αρχική τους μορφή με επικάλυψη κεραμίδια γαλλικού τύπου, το νότιο χαγιάτι και τα κελιά (μια και με τη δική μας αξιολόγηση δεν τα θεωρούμε κατεδαφιστέα), ορισμένα από τα κουφώματα και τα στοιχεία των τελειωμάτων των χώρων.

Κωδωνοστάσιο

Εκτός των δομικών ενισχύσεων που προτείνει η μελέτη G. Croci (βλ. σχέδιο P3), θα πρέπει να λυθούν τα σοβαρά προβλήματα υγρασιών και συντηρήσεως του διαβρωμένου από τη θάλασσα μαλακού πωρολίθου, μετά από την απομάκρυνση των εκτεταμένων επιχρίσεων με

τισιμενοκονίαμα. Θεωρούμε πιθανό το ενδεχόμενο μερικής διαλύσεως και επανασυναρμολογήσεώς του ή τη μερική αντικατάσταση με νέο ίδιο λίθο των έντονα διαβρωμένων περιοχών.

Προσθήκη προς ανατολάς του νεότερου ναού

Η διώροφη προσθήκη ανατολικά του νεοκλασικού ναού είχε ως αποτέλεσμα τη μερική απόφραξη του κεντρικού παραθύρου του ιερού, αλλά ταυτόχρονα προσέφερε προστασία από τη θάλασσα. Η απομάκρυνση των νεότερων κατασκευών των πατωμάτων της από οπλισμένο σκυρόδεμα που έχει ενανθρακωθεί και κατά συνέπεια οξειδωθεί και οι οπλισμοί του είναι αυτονόητη. Μετά τη θεραπεία των ζημιών που έχουν προκληθεί στους τοίχους, θα πρέπει η κατασκευή του νέου πατώματος και δώματος να αποκαταστήσει τη διαφραγματική λειτουργία που είναι απαραίτητη όσον αφορά την ευστάθεια του ανατολικού τοίχου. Οι νέοι φορείς θα πρέπει να έχουν μορφή συμβατή με την αρχική τους.

Περιβάλλον χώρος

Η προστασία πρέπει να λάβει υπ' όψιν της όχι μόνο το κτιριακό σύνολο, αλλά και το ευαίσθητο φυσικό περιβάλλον, με τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του (βραχώδες τοπίο με χαμηλή θαμνώδη βλάστηση, κλπ) το οποίο με μεγάλη δυσκολία και βραδείς ρυθμούς επουλώνει τα τραύματά του από τυχόν ατυχείς βαριές επεμβάσεις, όπως οι εργασίες για τη διευκόλυνση της προσπελάσεως των αυτοκινήτων, καθώς και άλλες διαμορφώσεις στα νοτιοδυτικά του ναού. Επιβάλλεται τουλάχιστον η διατήρηση στα νότια του συγκροτήματος ανέπαφου του βράχου και της παραδοσιακής πορείας προς το Αγίασμα, χαμηλά στη στάθμη της θάλασσας.

Όσον αφορά τη γενική οργάνωση του χώρου της Μονής προτείνεται η διαμόρφωση χώρων σταθμεύσεως στα δυτικά του οικοδομικού συγκροτήματος και η διαμόρφωση του λοιπού περιβάλλοντος χώρου με σεμνές και διακριτικές κατά το δυνατόν επεμβάσεις.

Σύνοψη

Σκοπός της επεμβάσεως, όπως αναφέρεται στον τίτλο της Μελέτης του καθηγητή κ. Giorgio Croci, είναι η συντήρηση (conservation) της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα. Οι προτάσεις, όμως, ξεκινούν με γνώμονα τις κατεδαφίσεις και κατά συνέπεια προκαλούν αλυσιδωτά τις βαριές στερεωτικές επεμβάσεις, τις ανακατασκευές και αναπλάσεις. Η αρχιτεκτονική – αναστηλωτική του λύση δεν συνάδει με την διεθνώς αποδεκτή έννοια της συντήρησης. Δε φαίνεται πάντως τυχαίο το ότι οι μελετητές δεν ονομάζουν το συνθετικό μέρος της μελέτης τους «Πρόταση», αλλά «Υπόθεση» (Additional Structures Removal Hypothesis), διατηρώντας και οι ίδιοι μίαν επιφύλαξη για την ολοκλήρωση της μελέτης και τη διεξαγωγή συμπληρωματικών ερευνών, που πιθανόν να ανατρέψουν ή να τροποποιήσουν ορισμένα συμπεράσματα.

Το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, πέρα από την ιστορική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική του αξία, αποτελεί σύμβολο συλλογικής μνήμης που εκφράζεται αρχιτεκτονικά μέσα από τη μορφή που γνώρισαν πολλές γενιές Κυπρίων για έναν περίπου αιώνα και η οποία απέκτησε νέο νόημα μέσα από τη συνεχή λειτουργία του προσκυνήματος από τους εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους τα τελευταία 29 χρόνια. Η μορφή αυτή είναι διατηρητέα και η επιλεκτική κατεδάφιση και αναμόρφωση του μνημειακού συνόλου, πέρα από τα σοβαρά μορφολογικά και οικοδομικά, αλλά και στατικά προβλήματα που τελικά θα δημιουργήσει, αντιτίθεται στις βασικές διεθνείς αρχές συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων. Προτείνεται έτσι η εκτέλεση από την UNOPS μόνον των στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων τόσο στα πλέον αξιόλογα τμήματα του συγκροτήματος, όπως ο παλαιός και ο νεότερος ναός, το κωδωνοστάσιο και το κτίριο Φωτιάδη, όσο και στα λιγότερο σημαντικά αλλά οργανικά συνδεδεμένα με αυτά κτίρια, όπως οι στοές και τα κτήρια του Συνοδικού και των κελιών. Προτείνεται επίσης να εξετασθεί η

πιθανότητα κατασκευής και της βόρειας στοάς του ναού, η οποία θα εξυπηρετήσει λειτουργικά το προσκύνημα και θα συμβάλει στην προστασία του νεότερου ναού ιδιαίτερα από την υγρασία, αλλά και θα συμβάλλει στη βελτίωση της δυναμικής του συμπεριφοράς.

Τέλος, επειδή, όπως είναι γνωστό σε όσους ασχολούνται με την προστασία της πολιτιστικής γενικά και ειδικότερα της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς, η αποκατάσταση είναι μια σύνθετη διαδικασία, αποτέλεσμα συλλογικής προσπάθειας, που απαιτεί τη συμβολή πολλών ειδικοτήτων, με προεξάρχοντες ειδικευμένους αρχιτέκτονες, οι οποίοι οφείλουν να έχουν τη γενική εποπτεία της ιστορικής τεκμηριώσεως, της αξιολογήσεως και του καθορισμού της βασικής ιδέας και των αρχών της επεμβάσεως, προτείνεται, προκειμένου να ληφθούν οι τελικές αποφάσεις και να καθορισθούν με ακρίβεια οι επεμβάσεις, η διεύρυνση της ομάδος μελέτης με αρχιτέκτονες – αναστηλωτές μεταξύ των οποίων θα μετέχουν απαραίτητως, ως γνώστες των τοπικών συνθηκών και των ιδιαιτεροτήτων της τοπικής αρχιτεκτονικής, και Κύπριοι ειδικοί.

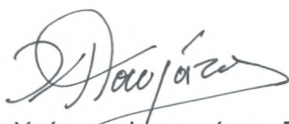
Με τιμή

Πέτρος Κουφόπουλος

Σταύρος Μαμαλούκος

Χρήστος Φουρνιώτης- Παυλάτος

ΓΡΑΦΕΙΟ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΩΝ ΜΕΛΕΤΩΝ

Π. Κουφόπουλος, Μ. Μυριανθέως-Κουφοπούλου και Συνεργάτες

Αρχιτέκτονες – Μηχανικοί ΕΜΠ, MA in Architectural Conservation, IoAAS, Univ. York, UK.
Σισμανογλείου 11, Βριλήσσια, Αθήνα, GR 15235, Τηλ. 210-8033459, fax 210- 8105143 e-mail mmyri@tee.gr

Αθήνα 18-12-2003

ΠΡΟΤΟ
ΣΧΕΔΙΟ

Αγαπητοί κα και κ. Καρρά,

Σας στέλλουμε το κείμενο που ετοιμάσαμε για τη Διαχειριστική Επιτροπή του
Αποστόλου Ανδρέα.

Έχουμε ξεκινήσει να μεταφράζουμε στα αγγλικά και θα σας το στείλουμε για χρήση
στην Ε.Ν.

Αναμένουμε τα σχόλια σας,

Πέτρος, Μαρίνα

Πέτρος Κουφόπουλος

Αρχιτέκτων Μηχανικός, Επίκουρος Καθηγητής Αναστηλώσεων Πανεπιστημίου Πατρών

Σταύρος Μαμαλούκος

Δρ. Αρχιτέκτων-Αναστηλωτής, Βυζαντινολόγος,

Μέλος του Συμβουλίου Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς της Ελληνικής Εταιρείας, Αθήνα

Χρήστος Φουρνιώτης - Παυλάτος

Πολιτικός Μηχανικός, Βοηθός Εθνικού Μετσοβίου Πολυτεχνείου, Αθήνα

Αθήνα, 16 Δεκεμβρίου 2003

Προς: 1. Διαχειριστική Επιτροπή Ιεράς Μονής Αποστόλου Ανδρέα Καρπασίας Κύπρου
2. Ελληνική Εταιρεία για την Προστασία του Περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, Τριπόδων 28, Αθήνα

**ΤΕΧΝΙΚΗ ΕΚΘΕΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ
ΤΩΝ ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΩΝ, ΑΠΟ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ G. CROCI, ΚΑΘΑΙΡΕΣΕΩΝ
ΣΤΗΝ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΑΠΟΣΤΟΛΟΥ ΑΝΔΡΕΑ ΚΑΡΠΑΣΙΑΣ ΚΥΠΡΟΥ**

Το οικοδομικό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα, πέρα από την ιστορική, καλλιτεχνική, λειτουργική και περιβαλλοντική του αξία, αποτελεί σύμβολο συλλογικής μνήμης που εκφράζεται αρχιτεκτονικά μέσα από τη μορφή που γνώρισαν πολλές γενιές Κυπρίων, για έναν και πλέον αιώνα, και η οποία απέκτησε νέο νόημα μέσα από τη συνεχή λειτουργία του προσκυνήματος από τους εγκλωβισμένους Ελληνοκυπρίους τα τελευταία τριάντα περίπου χρόνια.

Όπως έχουμε υποστηρίξει και στην προηγούμενη έκθεσή μας, της 8^{ης} Ιουλίου 2003 (που βασίστηκε σε επίσκεψη στην Ιερά Μονή στις 23 Ιουνίου 2003 και στη μελέτη των προκαταρκτικών προτάσεων του καθηγητή Giorgio Croci), η σημερινή μορφή του προσκυνήματος και του άμεσου του περιβάλλοντος είναι διατηρητέα και η επιλεκτική κατεδάφιση και αναμόρφωση του μνημειακού συνόλου, πέρα από τα σοβαρά μορφολογικά και οικοδομικά, αλλά και στατικά προβλήματα που τελικά θα δημιουργήσει, αντιτίθεται στις βασικές διεθνείς αρχές συντηρήσεως και αποκαταστάσεως μνημείων.

Στην παραπάνω θέση καταλήξαμε μετά από ενδελεχή εξέταση της σημερινής καταστάσεως του μνημείου, που σε καμία περίπτωση δεν δικαιολογεί τόσο εκτεταμένες καθαιρέσεις και αλλαγές. Οπωσδήποτε το κτιριακό συγκρότημα παρουσιάζει περιορισμένα δομικά και κυρίως τα τυπικά οικοδομικά προβλήματα λόγω της επί τριακονταετία έλλειψης τακτικής συντήρησης όσο και της φυσικής γήρανσης των υλικών δομής τους που επιδεινώνεται από τη γεινίαση με τη θάλασσα. Όμως σήμερα οι δυνατότητες της σύγχρονης τεχνολογίας επιτρέπουν την ασφαλή στερέωση και αποκατάσταση ιστορικών κτηρίων με πολύ πιο σοβαρές δομικές και οικοδομικές βλάβες. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι προτεινόμενες για κατεδάφιση περιοχές παρουσιάζουν λιγότερα προβλήματα από τον μεσαιωνικό ναό, που, για το οποίο, προφανώς κανείς δεν διανοείται να προτείνει την κατεδάφισή του. Εξυπακούεται ότι εάν με αυτής της κλίμακας οικοδομικά προβλήματα καθαιρούνταν τα κτίρια, δεν θα διατηρούνταν σήμερα τα ιστορικά κέντρα των ευρωπαϊκών πόλεων και τα απανταχού μνημειακά μοναστηριακά συγκροτήματα.

Θεωρούμε ότι ορισμένα τοπικής φύσεως δομικά προβλήματα που όντως υπάρχουν –όπως οι ρηγματώσεις στην αψίδα του ιερού του ναού του 19^{ου} αιώνα, οι έντονα διαβρωμένες πλάκες από σκυρόδεμα στην ανατολική προσθήκη (Εικ. 8) και η απόκλιση του κωδωνοστασίου λόγω της ιδιότυπης έδρασης του εν μέρει στο ναό και εν μέρει στο έδαφος –μπορούν να αντιμε-

τωπιστούν αποτελεσματικά με λιγότερο δραστικές και καταστροφικές μεθόδους. Διευκρινίζεται ότι οι υπόλοιπες τοιχοποιίες όπως και η ανωδομή του ναού βρίσκονται γενικά σε ικανοποιητική κατάσταση και δεν υφίσταται άμεσος κίνδυνος για αυτά (Εικ. 1-3).

Όπως είχαμε διαπιστώσει η μελέτη Grosi παρουσιάζει αρτιότητα όσον αφορά στις αναλύσεις των υλικών και τρόπων δομής καθώς και της παθολογίας του συγκροτήματος. Στη διατύπωση των προτάσεων της όμως προκύπτει ότι η μελέτη **είναι ακόμη σε προκαταρκτικό επίπεδο**, και ορισμένα σχέδια παρουσιάζουν αντιφάσεις μεταξύ τους ως προς το τι τελικά προτείνεται για κατεδάφιση. Ακόμη η μελέτη δεν έλαβε υπ' όψιν τα παρακάτω:

1. Τις διεθνείς αρχές που διέπουν τη διατήρηση των μνημείων σήμερα (Χάρτης Βενετίας, Σύμβαση Γρανάδας, κ.λπ) που κατηγορηματικά διατείνονται για τη σημασία και την αναγκαιότητα διατήρησης όλων των αξιόλογων προσθηκών σε ένα μνημειακό συγκρότημα. Άλλωστε σε διεθνές επίπεδο η πουριστική προσέγγιση έχει εγκαταλειφθεί εδώ και πάρα πολλές δεκαετίες.

2. Η μελέτη Grosi είναι κατ' ουσίαν μία στατική μελέτη σε επίπεδο προμελέτης χωρίς αρχιτεκτονική υποστήριξη και ιστορική ανάλυση. Δεν έλαβε συνεπώς υπ' όψιν καθόλου την αρχιτεκτονική ιστορία του συγκροτήματος με αποτέλεσμα να προτείνονται εκτεταμένες κατεδαφίσεις της νότιας στοάς, του ορόφου των κελιών κ.λπ σε κτίρια δηλαδή της ίδιας περίπου ηλικίας με τον νεότερο ναό. Αξίζει να σχολιαστεί ότι για την ενίσχυση των τοιχοποιιών του ναού του 19^{ου} αιώνα, που παρουσιάζουν τις συνήθεις ρηγματώσεις, η προμελέτη Grosi προτείνει την ένταξη μέσα στο πάχος της τοιχοποιίας ενός πυκνού αμφίπλευρου συστήματος ελκυστήρων μάλιστα σε αλυσιδωτή διάταξη, που είναι όμως αδύνατον να υλοποιηθεί στο μνημείο από τη νότια πλευρά δεδομένων των προσθηκών του. Είναι προφανές ότι ικανοποιητική ενίσχυση του ναού θα επιτυγχάνονταν ενδεχομένως είτε με τη ένταξη των συνήθων ορατών εγκάρσιων ελκυστήρων στο εσωτερικό του ναού είτε με άλλους επίσης μη καταστροφικούς τρόπους. Αντίθετα με τον ναό οι ενισχύσεις που προτάθηκαν για το κωδωνοστάσιο με οριζόντιους ελκυστήρες σε δύο στάθμες είναι γενικώς αποδεκτές και στο πνεύμα της διατήρησης (Εικ.1).

3. Οφείλουμε ακόμη να επισημάνουμε τη λειτουργική αξία των προσθηκών που επίσης αγνοήθηκε από την παραπάνω μελέτη. Λόγου χάριν προτείνεται η καθαίρεση της ανατολικής προσθήκης που είναι βέβαιο ότι κτίστηκε για να προστατεύσει το συγκρότημα και ιδιαιτέρως την ανατολική όψη του νεότερου ναού από τα έντονα φαινόμενα προσβολής από το θαλασσινό περιβάλλον (Εικ.9). Ανάλογη προστασία στο ναό προσέφεραν οι προς τα νότια προσθήκες που επίσης προτάθηκαν για μερική κατεδάφιση. Η τοιχοποιία του κωδωνοστασίου που, αντίθετα με το ναό, εκτίθεται συνεχώς στα καιρικά φαινόμενα παρουσιάζει σοβαρή διάβρωση της επιφανείας της.

4. Οφείλει κανείς να είναι σκεπτικός και στην πρόταση για κατεδάφιση μεν αλλά στη συνέχεια εκ βάθρων ανακατασκευή της νότιας στοάς -που βρίσκεται υπό συζήτηση- δεδομένου ότι η αυθεντικότητα της μορφής και των υλικών, οι πρωτότυπες τεχνικές κατασκευής και η πάτινα του χρόνου δεν είναι δυνατόν να αναπαραχθούν (Εικ. 4, 10). Πρέπει επίσης να διευκρινιστεί ότι ο όροφος των κελιών -που ατυχώς προτάθηκε για κατεδάφιση- δεν βρίσκεται πάνω στη στέγη του ναού αλλά αναπύχθηκε κατά μήκος του νότιου τοίχου του.

5. Απαλλασσόμενος των προσθηκών του ο ναός μεταπίπτει στη μορφή του τυπικού κυπριακού ενοριακού ναού του β' μισού του 19^{ου} αιώνα (από τους οποίους ευτυχώς υφίστανται αρκετοί στην Κύπρο) και θα απολέσει το μοναδικό μοναστηριακό του χαρακτήρα.

6. Ένα τελευταίο ζήτημα που αγνοήθηκε πλήρως είναι η ζητούμενη αρχαιολογική συντήρηση των ερειπίων του παλιού μικρού ναού του 15^{ου} αιώνα για τον οποίο δεν περιλαμβάνονται στην

υφιστάμενη μελέτη ούτε αναλυτική τεκμηρίωση αλλά ούτε και προτάσεις αποκατάστασης. (Εικ.11-12). Άρα δεν είναι δυνατόν να γίνει για την ώρα καμία επέμβαση σε αυτό.

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι οι προτάσεις του λεγόμενου «Plan B» της μελέτης Croci δεν είναι σαφείς και ώριμες για εφαρμογή και αφήνουν ανοικτά όλα τα ενδεχόμενα για επεμβάσεις. Επιβάλλεται όσο πότε να υπάρξει ένας γόνιμος διάλογος που να οδηγήσει σε μία γενναία αναθεώρηση της υφιστάμενης μελέτης στο πνεύμα της διατήρησης και αρχαιολογικής αποκατάστασης. Δεν τίθεται λοιπόν ζήτημα να μην εκτελεστούν καθόλου έργα συντήρησης και αναστήλωσης στο κτιριακό συγκρότημα της Μονής του Αποστόλου Ανδρέα αλλά αυτά που θα γίνουν να αντέχουν στην τρέχουσα δεοντολογία.

Ήδη από την προηγούμενη έκθεση αυτοψίας μας, προτάθηκε η εκτέλεση από την UNOPS μόνον τροποποιημένων στερεωτικών και αναστηλωτικών επεμβάσεων τόσο στα πλέον αξιόλογα τμήματα του συγκροτήματος, όπως ο παλαιός και ο νεότερος ναός, το κωδωνοστάσιο και το κτίριο Φωτιάδη, όσο και στα λιγότερο σημαντικά αλλά οργανικά συνδεδεμένα με αυτά κτίρια, όπως οι στοές και τα κτήρια του Συνοδικού και των κελιών. Οι κατεδαφίσεις να περιοριστούν μόνον στις νεωτερικές πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα στα ανατολικά, οι οποίες θα πρέπει να ανακατασκευαστούν με ελαφρότερο φέροντα οργανισμό και ενδεχομένως με μικρές αλλαγές στην κάτοψη που να καθιστούν τους χώρους του μεσοπατώματος πιο λειτουργικούς και να ελευθερώνουν το παράθυρο του ιερού σε όλο του το ύψος. Προτείνεται επίσης να εξετασθεί η πιθανότητα κατασκευής και της βόρειας στοάς του ναού (συμμετρικά με τη νότια όπως προβλεπόταν στο αρχικό σχέδιο), η οποία θα εξυπηρετήσει λειτουργικά το προσκύνημα, θα συμβάλει στην προστασία του νεότερου ναού ιδιαίτερα από την υγρασία και θα συμβάλλει στη βελτίωση της δυναμικής του συμπεριφοράς.

Με τιμή

Πέτρος Κουφόπουλος

Σταύρος Μαμαλούκος

Χρήστος Φουρνιώτης-Παυλάτος

Εικ. 1. Άποψη του κωδωνοστασίου από ΒΑ που παρουσιάζει ορισμένα δομικά και οικοδομικά προβλήματα.
Εικ. 2-3. Απόψεις της αψίδας του ιερού και της επικάλυψης της στέγης του ναού του 19^{ου} αιώνα εξωτερικά, προς τα δυτικά (Εικ. 3). Παρατηρήθηκαν μόνον τα συνήθη οικοδομικά προβλήματα.

Εικ. 4-6. Οι στοές (νότια, ανατολική και δυτική) γύρω από τον κεντρικό ναό του 19^{ου} αιώνα. Από αυτές κατεδαφιστές θα πρέπει να θεωρηθούν μόνον οι οριζόντιες πλάκες από οπλισμένο σκυρόδεμα (βλ. Εικ..5).

Εικ. 7-9. Απόψεις της νότιας στοάς, του υπερκείμενου ορόφου των κελιών και της ανατολικής στοάς που απυχώς έχουν προταθεί από την υφιστάμενη μελέτη G. Croci για κατεδάφιση και μερική ανακατασκευή ώστε να είναι δυνατή η υλοποίηση συγκεκριμένων εκτεταμένων δομικών ενισχύσεων στον κεντρικό ναό του 19^{ου} αιώνα.

Εικ. 10. Άποψη του εσωτερικού της νότιας στοάς που φέρει τον όροφο των κελιών προς τα δυτικά. Διακρίνεται η νότια είσοδος στον ναό.

Εικ. 11. Άποψη του συγκροτήματος από βορειοανατολικά στην περιοχή όπου βρίσκεται το αγίασμα.

Εικ. 12.-13. Απόψεις του εσωτερικού του παλιού ναού του 15^{ου} αιώνα.